
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Carbajal Bladé, Indigo; Toro Lozano, Patricia, dir. Menors o adults? Les proves de determinació de l'edat i la protecció jurídica internacional dels menors estrangers no acompanyats. 2024. (Grau en Ciència Política i Gestió Pública i Grau en Dret)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/303570>

under the terms of the license

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Facultat de Dret

Treball de Fi de Grau

Títol: Menors o adults? Les proves de determinació de l'edat i la protecció jurídica internacional dels menors estrangers no acompanyats

Autora: Indigo Carbajal Bladé

Tutora: Patricia Toro Lozano

Data: 29 de gener de 2024

Grau en Ciència Política i Gestió Pública i Grau en Dret

Índex

1. Introducció i objecte d'estudi	2
2. Delimitació del concepte de menor estranger no acompanyat	3
3. Marc jurídic aplicable	5
3.1 Instruments del Dret Internacional Públic	5
3.2 Regulació de la UE	9
3.2.1 Instruments vinculants	10
3.2.2 Instruments no vinculants	12
3.3 Jurisprudència del TEDH	13
4. Determinació de l'edat	14
4.1 Principals tècniques	15
4.2 Garanties processals	17
4.3 Cas d'estudi	21
4.3.1 Espanya	21
4.3.2 França	23
4.3.3 Grècia	26
4.3.4 Itàlia	28
5. Anàlisi dels resultats	29
5.1 El principi de confiança mútua vs. el principi de l'interès superior del menor	33
6. Conclusions	35
7. Bibliografia	37

1. Introducció i objecte d'estudi

En els últims anys, un dels aspectes més preocupants de la immigració europea ha estat l'arribada de milers de menors estrangers no acompanyats que s'han vist obligats a marxar del seu país amb l'esperança de buscar una nova vida. El 2022, com a conseqüència de la guerra d'Ucraïna i el retorn del Talibà a l'Afganistan, els Estats de la UE van rebre 881,200 sol·licituds de protecció internacional, de les quals 39,520 eren de menors acompanyats, la xifra més alta des del 2015, un increment d'un 45% respecte l'any 2021 (Comissió Europea, 2023). És indubtable que l'increment dels fluxos migratoris al que s'afronta la UE està directament relacionat amb el deteriorament persistent de les condicions socials, econòmiques i polítiques del Sud global. La majoria de menors que arriben al territori europeu escapen de conflictes bèl·lics, situacions de persecució i discriminació o escassetat d'oportunitats i recursos, marcats per una doble condició de menors d'edat i estrangers en situació irregular. A causa d'això, es troben en una posició especialment vulnerable tant pel seu grau de desenvolupament com per la condició d'indefensió (Vicente Lorca, 2015); els refugiats que encara no han obtingut el reconeixement de l'asil es troben desemparats davant d'una protecció efectiva tant del seu estat nacional com del que els acull, (Morgades, 2010).

En aquest sentit, una problemàtica especialment rellevant entorn aquest col·lectiu és la qüestió de les proves de determinació de l'edat, ja que de la categorització d'un individu com a menor o major d'edat es desprèn la protecció que li serà atorgada. Els menors estrangers no acompanyats en molts casos no disposen de la documentació adequada per acreditar la seva minoria d'edat, però per tal de demanar l'asil, la identificació i determinació de la minoria d'edat és fonamental. Mentre que a un menor estranger no acompanyat li seran aplicables tots els drets reconeguts pels infants així com el règim de protecció de menors, un menor erròniament considerat com a adult, sovint serà una persona en una situació administrativa irregular objecte a la deportació o expulsió del territori, (European Council on Refugees and Exiles, 2022).

Malgrat la seva importància, el procediment de la determinació de l'edat no està unificat a nivell europeu, ja que el Sistema Comú d'Asil Europeu (SECA) està regulat pel principi de la confiança mútua, que opera en matèries on l'harmonització presenta una complexitat especial. El principi de confiança mútua justifica el reconeixement automàtic de les decisions dels altres Estats membres, donant per fet que tots ells segueixen una sèrie d'estàndards de recepció, qualificació i procediment comuns, respectant els drets fonamentals dels sol·licitants d'asil. En realitat, la interpretació i aplicació del dret internacional varia segons cada Estat membre, generant diferències pràctiques d'una protecció que es pressuposa uniforme. Així doncs, tot i

que la significació de les implicacions d'aquest procediment haurien de comportar una normativa estrictament regulada que garantis una tutela judicial uniforme i efectiva als interessats, el sistema actual presenta fortes mancances.

Aquest treball té com a objectiu general examinar les diferències en el tractament dels menors estrangers no acompanyats dins el SECA, analitzant les problemàtiques derivades de la manca d'harmonització de la legislació. Per poder concretar aquesta anàlisi, ens centrarem en les proves de determinació de l'edat i les seves garanties jurídiques, a través de la comparativa del procediment en quatre països (Espanya, França, Grècia i Itàlia) i les inconsistències en la seva regulació i aplicació. En particular, de les vulneracions derivades de les divergències entre els procediments sorgeix la següent pregunta de recerca: el principi de confiança mútua pot suposar una vulneració dels drets dels menors estrangers no acompanyats?

2. Delimitació del concepte del menor estranger no acompanyat

Per explicar la complexitat rere la delimitació del concepte del menor estranger no acompanyat, cal primer remarcar la idea fonamental que la condició de la minoria d'edat determina el règim jurídic que s'aplicarà en situacions d'irregularitat, és a dir, l'acollida i el tractament que rebran els possibles menors estrangers no acompanyats un cop hagin entrat al territori estranger.

A partir d'aquí, una primera problemàtica amb la que ens trobem és que tot i que el caràcter essencial d'aquesta delimitació, no existeix un concepte unívoc a nivell internacional. Així, l'Observació General número 6, elaborada pel Comitè dels Drets de l'Infant de l'ONU el 2015 i l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Refugiats (ACNUR), defineixen els menors no acompanyats com, “els menors separats dels seus pares o responsables que no estan a càrrec d'un adult, que per llei o costum, li pertoqui aquesta responsabilitat”, (Senovilla Hernández, 2015). Per la seva banda, l'article 1 de la Resolució del Consell Europeu de 26 de juny de 1997 especifica que són “menors de 18 anys nacionals de països tercers que arribin al territori dels Estats membres sense anar acompanyats d'un adult responsable ja sigui legalment o de fet, en tant que no estiguin efectivament a càrrec d'un adult responsable”. Aquesta Resolució engloba tant als menors que arriben sols al territori de l'Estat membre com aquells que un cop dins, s'hagin quedat sols (art. 1) (al Rached, 2019). Finalment, la Directiva 2011/95/UE fa referència als “menors de 18 anys, nacionals de tercers països o apàtrides, que arriben al territori dels Estats membres de la UE sense anar acompanyats d'un adult responsable d'ells, tant sigui legalment o de fet, o pels menors als que s'ha deixat sols un cop després de la seva entrada als Estats membres”, (Vestri i González Martín, 2012).

Així doncs, podem extreure que les tres característiques comunes del ventall de definicions existents: a) la minoria d'edat¹, b) l'absència d'un adult responsable i c) la condició d'estranger o apàtrida. Els individus que compleixin amb aquest perfil es trobaran emparats sota una legislació específica basada en l'interès superior del menor fonamentada en un conjunt d'accions i processos que es dirigeixen a garantir un desenvolupament integral i d'una vida digna, així com condicions materials que permetin viure plenament. En canvi, si són categoritzats com a adults estrangers en una situació irregular, podran ser deportats directament, (European Union Agency for Asylum, 2023).

Com ja s'ha dit, aquest treball té l'objectiu d'analitzar els procediments de determinació de l'edat en els casos que un individu compti amb les característiques b) i c) però no pugui demostrar la primera. La minoria d'edat marca una línia divisòria entre dos mons jurídics, tenint conseqüències transcendents pel que fa la seva protecció (Brower, 2020). Per tant, els criteris utilitzats per determinar si un individu compleix aquestes característiques tenen un pes fonamental, ja que la categorització incorrecta d'un menor com a adult no el farà subjecte a la protecció jurídica internacional que li atorgaria la seva condició real de vulnerabilitat.

Per altra banda, malgrat les definicions internacionals, en l'àmbit nacional europeu, les diferents regulacions dels Estats membres utilitzen els seus propis termes per parlar dels individus menors de 18 anys que es troben en un procés migratori sense estar a càrrec de cap adult. En el panorama migratori europeu, el fenomen dels menors estrangers no acompanyats va aparèixer entre els anys 80 i 90, generant un context de llacuna jurídica davant el qual cada Estat membre va decidir afrontar amb una resposta pròpia (al Rached 2019). Així doncs, la incorporació progressiva de la figura del menor estranger no acompanyat als reglaments europeus durant la construcció d'una política d'immigració i asil comuna ha resultat en les diferències actuals en el seu tractament jurídic a nivell comunitari. Per exemple, mentre a Alemanya se'ls coneix com a “*unaccompanied asylum seeking minors*” (menors no acompanyats sol·licitants d'asil), a Espanya se'ls anomena “*menors estrangers no acompanyats*” (acceptant també els casos en que no demanen asil). A França utilitza el terme més general “*minors étrangers isolés*”, (“aïllats”), enlloc de refugiats, ja que expressa millor les característiques del col·lectiu existent de menors estrangers que no tenen un representant legal en el territori francès, (de Castro Sánchez, 2021).

¹ Seguint la Convenció de les NNUU, en el seu article 1 defineix els menors com tot “ésser humà menor de divuit anys, a menys que, en virtut de llei aplicable, hagi arribat abans a la majoria d'edat”.

3. Marc jurídic aplicable

3.1 Instruments del Dret Internacional Públic

La qüestió dels menors estrangers no acompanyats va aparèixer posteriorment a la redacció dels Tractats Internacionals bàsics en matèria de Drets Humans i per tant, no queda coberta de forma explícita ni a la Declaració Universal de Drets Humans de 1948 ni a la Convenció dels Drets dels Infants de 1989, sinó que s'han hagut d'afegir amb posterioritat observacions generals per solvatar alguns llacunes legals (al Rached, 2019).

- *La Convenció sobre els Drets de l'Infant de 1989 (CDI)*

En el marc del procés de codificació en matèria de Drets Humans duta a terme per l'ONU, el text específic que s'encarrega dels drets dels infants és la Convenció sobre els drets de l'Infant adoptada en 1989, que a dia d'avui segueix sent el Tractat més ratificat de la història, signat per 196 Estats (Save the Children, 2016). Està compostat per 54 articles en els que es recullen els drets econòmics, socials, culturals civils i polítics de tots els infants. Tot i que la CDI no s'encarrega directament dels menors estrangers no acompanyats (fent-hi referència només a l'article 22 que s'ocupa dels nens i nenes sol·licitants de refugi) és un instrument jurídic internacional vinculant per tots aquells estats que l'hagin ratificat, establint el llindar bàsic de protecció de tots els menors, independentment del seu estatus (López Azcona, 2008).

En el seu primer article, la Convenció especifica que s'entén per infant tot ésser humà menor de divuit anys, independentment del seu sexe, religió, raça, etc. (art. 1). D'aquesta se'n poden extreure dos principis bàsics que guien el dret internacional i comunitari, el de la no discriminació (art. 2) i l'interès superior del menor (art. 3), al que se li afegeixen principis com la reunificació familiar (art. 10), assegurar el dret a la vida, a la supervivència i el desenvolupament (art. 6) i la protecció de l'infant davant de qualsevol abús o violència (art. 19, 32, 34, 35 i 36). Convé destacar que l'interès superior del menor s'ha d'interpretar des d'una vessant triple: com a dret substantiu (el menor té dret a que s'avaluïn les opcions tenint en compte el seu interès), com a principi general (de caràcter interpretatiu per triar la disposició més favorable) i com a norma de procediment, (ibid).

Els Estats s'han de comprometre a prendre totes les mesures necessàries per la readaptació física i psicològica dels infants que han estat víctimes d'algun tipus de maltractament o negligència (art. 39 CDI) i atorgar les condicions necessàries per comptar amb el millor estat de salut possible (art. 24 CDI), així com també garantir mesures de protecció pels refugiats i per les persones intentant assolir aquest estatut (art. 22) (Lázaro González i Benlloch Sanz, 2012). A la Convenció també s'estipulen una sèrie de principis aplicables amb independència

de la nacionalitat, apàtrida o situació en matèria d'immigració; les obligacions dels Estats s'aplicaran dins de les fronteres d'aquesta, fins i tot amb respecte a aquells menors que quedin sotmesos a la seva jurisdicció si intenten entrar en territori nacional (Convenció sobre els Drets de l'Infant, 1989).

Finalment, a través de la CDI es va crear el Comitè dels Drets de l'Infant (CRC), un òrgan independent de divuit experts que supervisen i estableixen un control a posteriori de la CDI als seus Estat part. El CRC s'encarrega d'emetre dictàmens, que tot i que no ser vinculants, estableixen criteris rellevants a tenir en compte per l'aplicació de la protecció als menors (Brouwer, 2022). En el cas de les proves de determinació de l'edat destaquen el cas A.L. c. Espanya No. 16/2017², i el Dictamen J.A.B c Espanya 22/2017³, que desenvolupen i interpreten les garanties processals del procediment remarcant el vincle estret d'aquestes proves amb el respecte dels drets de la CDI, en especial el de l'interès superior del menor.

- *Conveni Europeu de 1996 sobre l'exercici dels drets de l'infant*

Aprovat el 25 de gener de 1996, aquest Conveni es considera un instrument jurídic internacional ja que va ser ratificat per certs membres del Consell d'Europeu, no coincidents amb els membres de la UE. Com a resposta als requisits establerts en l'art. 4 de la CDI, que exigeix que els Estats part prenguin mesures legislatives, administratives i d'altres tipus que siguin necessàries per l'aplicació dels drets reconeguts en la Convenció, el Consell d'Europa va proposar la redacció d'un conveni en el que es cobrissin les matèries no tractades pel primer, per tal d'evitar el solapament jurídic.

² El cas A.L. c. Espanya No. 16/2017 tractava d'un menor d'Algèria que va ser detingut, sotmès a les proves d'edat i declarat que era "major de 19". Conseqüentment, va ser internat a un CIE per ser deportat. En aquesta decisió, el CRC va declarar que la determinació de l'edat d'una persona que al·lega ser menor és d'importància fonamental, ja que d'aquí emanarà la seva protecció especial com a menor. El CRC també va establir que és essencial en aquests casos comptar amb un representant o tutor legal per assistir durant els procediments, o s'estaria violant l'art. 12 del dret a ser escoltat (Brouwer, 2020).

³ J.A.B. c. Espanya No. 22/2017, en relació un menor que va arribar a Ceuta i va ser internat en un centre d'adults a Madrid, tot i al·legar la seva minoria d'edat. Després de ser expulsat del centre de protecció infantil i rebre una ordre de deportació, va presentar una denuncia individual davant del CRC, que va reconèixer les següents violacions: el dret a l'interès superior del menor de l'art. 3 i el dret a ser escoltat de l'art. 12, donat que no va tenir representació legal durant el procés, per ser declarat com a adult davant la negativa a sotmetre's a les proves i per no ser reconegut com a menor un cop havia presentat la documentació adequada, (Vicente Lorca, 2022).

El Conveni no només té la finalitat de promoure els drets del menor seguint el seu interès superior, sinó també concedir determinats drets processals i facilitar el seu exercici. En el propi Conveni s'estableix, a més, que s'entendran per procediments que afectin els infants com a procediments de família, tot i que es dona marge als Estats per aplicar el Conveni en altres tipus de procediments, i per tant, es poden aplicar en procediments on siguin part els menors estrangers no acompanyats.

Pel que fa els drets processals, el Conveni estableix els següents: dret a ser informat i expressar la seva opinió en els procediments, dret a sol·licitar la designació d'un representant especial, entre d'altres. A més a més, s'estableix el paper de les autoritats judicials, que abans de prendre una decisió hauran de disposar d'informació suficient i tenir en compte l'opinió expressada per l'infant.

- *Observació General número 6 (2005) sobre el tracte dels menors no acompanyats i separats de la seva família fora del seu país d'origen*

L'absència d'un règim específic a la CDI pels menors estrangers no acompanyats, així com l'especial vulnerabilitat d'aquest col·lectiu, va portar a l'elaboració per part Comitè dels Drets de l'Infant (CRC) de l'Observació General número 6 (2005) sobre el Tracte dels menors no acompanyats i separats de les seves famílies fora del seu país d'origen (UN Doc. CRC/GC/2005/6). El seu objectiu és posar de manifest la vulnerabilitat que envolta els menors estrangers no acompanyats i proporcionar orientació sobre la protecció, atenció i tracte adequat d'aquests menors en el context jurídic de la Convenció.

Els principis dels quals parteix l'Observació General, a banda dels dos mencionats anteriorment són el dret a la vida, la supervivència i el desenvolupament (art. 6) i el dret de l'infant a expressar la seva opinió lliurement (art. 12), juntament amb el principi de no devolució i el principi de confidencialitat. El principi d'interès superior del menor s'ha de respectar de forma rigorosa donada la major vulnerabilitat d'aquest col·lectiu, fet que es fa palès quan l'Observació general afirma que en el cas d'un menor "desplaçat" aquest principi l'ha d'acompanyar durant tot el període que duri aquest desplaçament, i que s'ha de documentar la determinació de l'interès del menor en l'adopció de qualsevol decisió que pugui tenir repercussions fonamentals en la vida del menor (Diez i Morrás, 2012). L'element més destacable de l'Observació es troba a l'apartat número 5, on s'estableix que les mesures de protecció dels menors no acompanyats i separats de la seva família sempre es regiran pel principi d'interès superior del menor. Aquest principi s'ha de respectar en tot moment de la situació de desplaçament i exigeix una avaluació clara de la identitat del menor, específicament

la seva nacionalitat, criança, antecedents ètnics, culturals i lingüístics, així com la seva vulnerabilitat i necessitat especial de protecció.

Per altra banda, el Comitè emfatitza les condicions especials en les que s'ha de realitzar la determinació de l'interès superior de l'infant, que requerirà sempre i prèviament permetre l'accés del menor al territori per realitzar una avaluació inicial. Una altra de les conseqüències de l'aplicació de l'interès superior del menor és el nomenament d'un tutor el més ràpid possible, ja que és la figura de garantia processal en el marc dels procediments administratius o judicials que hagi de seguir el menor; en cas de sol·licitud d'asil pel menor acompanyat, més enllà d'un tutor caldrà un representant legal. El CRC entén que en casos en que les autoritats de l'estat hagin decidit internar el menor estranger no acompanyat en un establiment amb la finalitat "d'atenció, protecció o tractament de la seva salut física o mental" i de "l'aplicació de l'interès superior del menor" es deriva "el dret del menor a un examen periòdic del seu tractament i de les condicions pròpies de l'internament" (art. 25 de la Convenció).

Finalment, l'objectiu últim per abordar la situació dels menors estrangers no acompanyats és identificar una solució a llarg termini que cobreixi les necessitats de protecció, tenint en compte l'opinió del menor y minimitzi el fet d'estar separat dels seus pares. Aquesta solució tant pot ser un reagrupament en el seu àmbit familiar, l'entrega als serveis socials del seu país d'origen, la protecció i integració en l'Estat en el que es troba o un tercer Estat o l'adopció internacional, pel qual l'observació té en compte aspectes com la seguretat personal i pública, l'existència de mecanismes d'atenció individual dels menors, la pròpia opinió del menor, el nivell d'integració del menor en un país d'acollida, etc.

- *Observació General número 14 (2013) sobre el dret de l'infant a que el seu interès superior sigui considerat primordial*

L'Observació General número 14 és un document específicament enfocat al concepte de l'interès superior del menor. D'entre altres, destaca que aquest dret tingui una consideració primordial a l'hora de prendre una decisió sobre la qüestió debatuda; si una disposició jurídica admet més d'una interpretació, s'escollirà la que s'ajusti de forma més efectiva a l'interès superior del menor. Finalment, sempre que s'hagi de prendre una decisió que afecti el menor, s'haurà d'incloure una estimació de les possibles repercussions d'aquesta decisió.

3.2 Regulació de la Unió Europea

És important remarcar que no hi ha cap Tractat constitutiu comunitari que faci referència als drets dels infants, ja que en el moment de creació de la UE les Comunitats Europees no tenien

competència directa sobre els infants ni la família (Save the Children, 2016). No va ser fins el Tractat de Niça del 2001 que es van mencionar els infants en la regulació comunitària, en relació a la cooperació policial en la persecució de delictes contra els infants (art. 29).

Per altra banda, l'asil a la UE està regulat pel Dret Internacional Públic, el dret comunitari propi i el dret intern de cada Estat membre. Així, la Carta de de la UE estableix el dret d'asil (CEDH art. 18), la prohibició “del retorn d'una persona a un Estat en el que corre un greu risc a ser sotmès a la pena de mort, tortura o altres penes o tractes inhumans i denigrants” (art. 19) i el reconeixement del “dret a la tutela judicial efectiva i un jutge imparcial” (art. 47). Per tant, els 28 Estats membres estan obligats a regular les seves activitats i operacions en matèria d'asil seguint la Convenció de Ginebra sobre els Refugiats de 1951, amb els principis de no discriminació, proporcionalitat i el dret a comptar amb una tutela judicial efectiva.

El Tractat de Funcionament de la Unió Europea (TFUE) consolida la immigració i l'asil com a qüestions de seguretat interior del territori de la UE, que permet gestionar els fluxos migratoris a partir d'una política comuna d'immigració, asil i control de les fronteres exteriors (art. 67.2 TFUE), basat en la lluita contra la immigració “il·legal”. Com es veurà més endavant, la UE ha creat una política comuna d'asil per a que els sol·licitants d'asil rebutjats en un país no el puguin tornar a sol·licitar a l'espai Schengen, que es basa en el principi de confiança mútua i el reconeixement automàtic de decisions d'altres Estats membres. Tot i això, la UE no té una competència exclusiva i excloent en matèria d'asil i migracions, sinó compartida amb els altres Estats membres (art. 4 II TFUE).

És per això que no hi existeix una normativa homogènia i comuna pel procediment d'asil respecte els menors estrangers no acompanyats i la legislació variarà depenent de la situació geogràfica del país i la seva càrrega migratòria. Conseqüentment, els instruments principals amb els que comptem són recomanacions o consells no vinculants ja que la UE s'ha limitat a orientar amb els instruments coneguts com a *soft law*, generant un sistema de protecció poc concret i efectiu (López Azcona, 2008).

3.2.1 Instruments no vinculants

- Resolució del Consell de la UE de 26 de juny de 1997

La resolució del Consell de la UE de 26 de juny de 1997 relativa als menors no acompanyats nacionals de tercers països té com a objectiu “establir directrius pel tracte dels menors no acompanyats en relació la seva acollida, permanència i retorn, i en el cas dels sol·licitants d'asil, la realització dels tràmits aplicables”. La Resolució preveu que quan el menor no estigui autoritzat a prolongar la seva estància a un Estat Membre, l'Estat en qüestió només podrà

retornar-lo al seu país d'origen si es compleixen determinades condicions que garanteixin que estarà a càrrec dels seus pares, altres adults o d'instàncies governamentals.

Tot i això, es considera que aquesta Resolució és insuficient per dos motius: primerament, les garanties s'exposen de manera superficial i resumida, sense aprofundir en el contingut dels objectius. Aquestes garanties no són imperatives, sinó que s'abusa del condicional que pot provocar una diferència d'interpretacions. El segon motiu és que es contempla la inadmissió per part dels Estats membres dels menors que arribin indocumentats, així com la possibilitat de prohibir la seva entrada per prevenir una estància il·legal (Diez Morrás, 2012).

- *Dictamen del Comitè de les Regions de 2007 sobre la situació dels menors no acompanyats en el procés migratori*

L'aportació d'aquest Dictamen és en relació als menors estrangers no acompanyats des d'una perspectiva global, fent palesa la necessitat d'adoptar actes legislatius comuns a nivell de la UE. L'assistència als menors estrangers no acompanyats acostuma a recaure sobre les entitats locals i regionals, que han d'afrontar la situació en condicions d'urgència perquè no disposen d'una política de referència, sense competències efectives en l'àmbit de la solució del problema d'origen i sense capacitat legal per adoptar decisions en l'àmbit del reagrupament o repatriació assistida.

- *Pla d'acció pels menors no acompanyats (2010-2014)*

Donada la insuficiència de la normativa existent, el 2009 la Comissió Europea va elaborar una Pla d'acció per respondre a la urgència de millorar la regulació existent. Aquest Pla, conegut com a Programa d'Estocolm, es preveia pel període de temps comprès entre el 2010 i el 2014. El Pla posa en relleu la importància de la cooperació amb els tercers països des d'on emigren els menors estrangers i la protecció que s'ha de proporcionar al seu col·lectiu, contemplant sempre l'interès superior del menor.

Les seccions més importants en quant a procediment judicials fan referència a la recepció i garanties processals i l'establiment de solucions a llarg termini. Les garanties processals inclouen la necessitat de proporcionar la protecció necessària des del primer moment que es detecti un MENA i fins que es trobi una solució a llarg termini. Entre aquestes, es destaca el predomini de l'interès superior del menor en el cas de contemplar el retorn al país d'origen o la reintegració, la concessió de protecció internacional o un altre estatus jurídic i finalment, el resentament.

- *Resolució 1810 (2011) i Resolució 1985 (2011)*

Per una banda, la Resolució 1810 (2011) *“Menors migrants indocumentats en situació irregular: un motiu real de preocupació”* destaca la necessitat de respectar els drets dels menors d’edat immigrants, remarcant la primacia de l’interès del menor, la prohibició de devolució en calent, l’accés i els procediments d’asil, la prohibició de retenir els menors migrants així com la necessitat de trobar solucions a llarg termini i la primacia de la reunificació. La “Resolució de 1985 (2011), de 7 d’octubre del 2011, “la prolongada arribada de migrants irregulars, sol·licitants d’asil i refugi a les costes d’Europa del Sud” assenyala la necessitat d’establir i reforçar els instruments per la protecció efectiva dels drets enunciats per la resolució anterior i proposa l’elaboració d’un document base o una guia de bones pràctiques en matèria de condicions de detenció de menors, una qüestió que ja ha estat apuntada a la Recomanació 1969 (2011) de 15 d’abril de 2011.

- *Resolució del Parlament Europeu sobre la situació dels menors no acompanyats a la UE de 12 de setembre de 2013*

La Resolució evidencia les mancances de a regulació existent europea, condemnant les llacunes existents en matèria de protecció de menors estrangers no acompanyats a la UE alhora que denuncia les condicions d’acollida d’aquests menors, així com les nombroses violacions dels seus drets fonamentals a alguns Estats membres.

- *Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu i al Consell sobre la protecció dels menors migrants de 12 d’abril de 2017*

Entre el 2015 i el 2016 els sol·licitants d’asil a Europa es van multiplicar un 30%, evidenciant encara més les deficiències de la protecció dels menors immigrants. La Comunicació es basa en les iniciatives de la UE dirigides a fer front als reptes migratoris amb l’objectiu principal de proposar una sèrie de mesures de coordinació per donar resposta a la identificació, acollida o aplicació de garanties processals, entre els quals s’inclou protegir els menors en les rutes migratòries i posar en marxa els projectes orientats a garantir un entorn segur, la localització de les famílies i la seva reunificació, la garantia d’un allotjament apropiat amb accés a la sanitat, educació, etc. i la protecció de l’asil.

Malgrat que les mesures de la Comissió Europea han abordat la situació de forma molt més extensa respecte la primera Resolució de 1997, aquestes segueixen sent insuficients i poc concretes per garantir l’interès superior del menor (Diez Morrás, 2012).

3.2.2. Instruments vinculants

Tot i que no hi ha instruments vinculants que regulin de forma directa la protecció dels menors estrangers no acompanyats, és pertinent examinar breument els instruments vinculants que hi fan referència indirecta, ja que contenen clàusules aplicables per la seva protecció:

- *Directiva 2001/55/CE referida a les normes mínimes per la concessió de protecció temporal en cas d'afluència massiva de persones desplaçades*: La protecció temporal és un nivell de protecció inferior a l'estatut de refugiat desenvolupat a la UE amb l'objectiu de no deixar totalment desprotegides les persones extracomunitàries que no compleixen els requisits per obtenir l'estatut de refugiat. La Directiva obliga els Estats Membres a proporcionar els menors estrangers no acompanyats l'assistència necessària, tant mèdica com processal a través d'un tutor legal.
- *Directiva 2003/9/CE per les que s'aproven les normes mínimes per l'acollida de sol·licitants de protecció internacional*: es garanteix una representació i allotjament adequats amb la màxima celeritat.
- *Directiva 2005/85/CE del Consell sobre les normes mínimes pels procediments de concessió o retirada de la condició de refugiats als Estats membres*: conté normes especials en relació als menors estrangers no acompanyats, concretament les garanties processals. Segons aquesta Directiva, totes les persones han de tenir garantit l'accés al procediment d'asil i en el cas dels menors, es deixa en mans de cada Estat membre les competències per establir els supòsits que la sol·licitud s'ha de presentar pel representant legal o directament pel mateix menor. Aquesta Directiva també contempla que els Estats membres utilitzin proves de reconeixement mèdic per determinar l'edat dels menors estrangers no acompanyats prèviament a la seva sol·licitud d'asil.
- *Directiva 2008/115/CE del Parlament Europeu i del Consell de 16 de desembre, relativa a les normes i procediments comuns en els Estats membres pel retorn dels nacionals de tercers països en situacions irregulars*: s'estableixen garanties abans de retornar el menor al seu país, entre les quals està l'assistència de serveis pertinents a l'execució del seu retorn i assegurar que el menor s'entregarà a un membre de la seva família, tutor o servei d'acollida adequat. Tot i això, la Directiva no fa referència a situacions on la repatriació no sigui possible i hagi de romandre en territori comunitari.

3.3 Jurisprudència del TEDH

A banda dels instruments normatius existents a nivell comunitari, el Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) ha tingut un paper fonamental a l'hora de definir i desenvolupar els drets dels menors estrangers no acompanyats a través de la seva jurisprudència. Ha estat especialment rellevant la seva tasca en la interpretació, extensió i abast de l'aplicació de l'art. 3 de l'interès superior del menor (Vicente Lorca, 2022), remarcant la força que tenen les obligacions establertes als tractats internacionals i el seu caràcter vinculant. D'aquestes destaquen les següents:

- *Rahimi c. Grècia de 5 de juny de 2011*, que tracta el cas d'un menor estranger no acompanyat que va arribar a Grècia i no va ser proporcionat cap tipus d'assistència. Aquesta sentència representa el primer cop que es declara la vulneració de l'art. 3 de l'interès superior del menor quan es deixa desemparat un menor un cop s'expulsa d'un centre d'internament (Otaegui Aizpúrua, 2015).
- *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga c. Bèlgica de 12 d'octubre de 2006*, que tractava el cas d'una nena congoleesa que va ser detinguda en presó preventiva durant més de quatre mesos abans de ser reunificada amb la seva família, el TEDH va concloure que qualsevol mesura administrativa en relació a un menor s'ha de prendre en consideració amb l'interès superior del menor i prohibeix la detenció dels menors a menys que no quedi cap mesura menys radical que la privació de la llibertat.
- *Mohamad c. Grècia de l'11 d'abril de 2015*, té com a qüestió de fons un error a la determinació de l'edat del menor no acompanyat, que es va considerar en vulneració de l'article 3, per no haver proporcionat les garanties adequades al procediment, sense oferir la possibilitat de recurs.
- *Moustahi c. França de 25 de setembre de 2020*, en relació a l'arribada de dos menors de Camerun que al·legaven tenir família al territori francès, es va considerar vulnerat l'art. 3 per la manca de preparació, supervisió i garanties del retorn dels menors, ja que l'Estat no va dur a terme una investigació per reunificar els menors.
- Pel que fa la determinació de l'edat, el TEDH es va pronunciar per primer cop el 21 de juliol de 2022 al cas *Darbou i Camara c. Itàlia*, que tractava la qüestió d'un individu

que tot i arribar a Itàlia declarant que tenia 17 anys, va ser transferit a un centre d'adults. Després d'un mes internat en unes condicions poc salubres va ser sotmès a unes proves de determinació d'edat utilitzant les radiografies del canell, sense el seu consentiment, còpia dels resultats, assistència legal o marge d'error. A partir d'aquí, el TEDH va considerar que aquest procediment havia vulnerat el dret a la privacitat del menor i el seu dret a la identitat, establint que la presumpció de la minoria d'edat és un element inherent a la protecció dels menors estrangers no acompanyats (Simon i Klaassen, 2022).

4 La determinació de l'edat

Un cop establert el marc jurídic aplicable als menors estrangers no acompanyats, aquesta secció està dedicada a examinar més específicament el procediment de determinació de l'edat. La complexitat inherent d'aquest procediment, que acostuma a ser el primer pas per poder rebre les garanties d'asil, així com els factors psicològics i socioculturals que poden afectar el resultat i l'impacte profund que pot tenir el resultat posen en relleu l'abast i rellevància de la qüestió, (UNICEF, 2016). Com ja s'ha explicat, ser categoritzat de forma errònia com a adult té conseqüències severes a llarg termini: més enllà de la recepció i acollida inapropiada pel menor no identificat, una determinació d'edat incorrecta afectarà el recorregut i efectivitat del procediment d'asil del sol·licitant. Així, donat que és altament probable que un menor estranger no acompanyat no disposi de la documentació pertinent per acreditar la seva minoria d'edat, resulta sumament important que els sistemes de protecció de menors incloguin garanties en casos de determinacions incorrectes o procediments que vulnerin els seus drets (ECRE, 2022). En primer lloc, s'explicaran les tècniques principals que existeixen des d'un punt de vista científic així com les garanties processals que proporciona la legislació internacional i comunitària prèviament analitzada. El segon apartat d'aquest punt serà un cas d'estudi basat en la comparativa de quatre estats europeus (Espanya, França, Itàlia i Grècia) per analitzar de quina forma s'apliquen els mètodes i les garanties explicades.

4.1. Principals tècniques

a) Estudi físic

L'estudi físic es pot dur a terme mitjançant un mètode "holístic" o basat només en proves mèdiques, que consisteixen en la mesura de l'alçada, el pes, l'índex de massa corporal i senyals

de maduresa sexual (descrits per Marshall i Tanner), que tenen en compte factors com el pèl a les zones de les aixelles, genitals i cara i el desenvolupament de la laringe (Feltz, 2015). El Dret Internacional exigeix el respecte als principis bàsics de la biomèdica, sent necessari el consentiment dels pacients per tal de procedir amb la investigació, així com també a les creences religioses i culturals.

No obstant, cal remarcar que l'estudi basat en les mesures antropomètriques no acostuma a tenir en compte variacions segons l'etnicitat, raça, la nutrició i el context socioeconòmic. A més a més, l'avaluació de la maduresa sexual té un gran marge d'error i només es pot utilitzar per determinar l'edat en conjunció amb la maduresa òssia i dental (de Sanctis, et al, 2016).

b) Estudi psicològic i social

L'objectiu d'aquest procediment és valorar la maduresa mental de la persona sotmesa a les proves per part d'investigadors especialitzats utilitzant testos estàndards, així com un traductor professional. Existeix poca informació sobre com es duen a terme els estudis psicològics i els procediments existents no especifiquen com es té en compte la influència de les condicions socials i econòmiques, ja que la maduresa mental pot variar significativament fins i tot en individus que provenen de contextos similars, (European Council on Refugees and Exile, 2022).

c) Ortopantomografia

Aquesta prova consisteix en una radiografia de les dents, ja que permet determinar l'edat dels infants i adolescents fins els 14 anys. Dels 14 als 23 es pot utilitzar per mirar el desenvolupament del tercer queixal (queixals del seny), (Feltz, 2015)

Les dents es desenvolupen en patrons clars segons uns rangs d'edat, per tant, aquest mètode es considera útil i fiable perquè els índex de maduresa estan menys afectats que altres teixits corporals per les endocrinopatologies, factors mediambientals, malnutrició o altres malalties. No obstant, no hi ha suficients dades del factor ètnic en la mineralització dental, fet que representa una limitació d'aquesta fiabilitat. Per altra banda, s'ha de tenir en compte la dosi de radiació que requereix aquest procediment, sobretot en relació a la sensibilitat del teixit exposat (Schmeling, 2015).

d) Radiografia de la mà i el canell

La radiografia del canell és el mètode més utilitzat freqüentment i n'existeixen dos de principals, el Greulich-Pyle i el Tanner Whitehouse. El primer tendeix a sobreestimar l'edat en noies de fins a 17 anys i nois de 15, mentre que el Tanner Whitehouse és la tècnica més fiable per a noies, tot i que té una lleu tendència a subestimar l'edat abans dels 13 anys. Aquest mètode acaba als 16.5 anys en nois i 15 anys en noies, mentre el Greulich-Pyle tendeix a terminar als 18 i 19 anys respectivament i per tant, el Tanner Whitehouse no serveix per establir si una noia ha arribat al llindar d'entre els 16 i 18 anys o si un noi ha arribat als 18 (ibid). Tot i que el Greulich-Pyle presenta menys complexitats, té una tendència a generar falsos positius amb un marge d'error de dos anys, tot i que en casos específics pot ser de 3 o 4 (si hi ha una pubertat anticipada o tardana, malnutrició, activitat sexual precoç, embarassos, avortaments, factors genètics i ètnics, etc.). Es recomana, doncs, utilitzar aquest mètode amb altres valoracions biològiques, com per exemple la mineralització dental (Informe del Defensor del Poble, 2015).

e) Radiografia de la clavícula

Finalment, també es pot efectuar un examen radiològic de la clavícula, ja que l'articulació esterno-clavicular té un procés de maduració tardà en comparació amb altres zones del cos (de Sanctis et al, 2016).

4.2 Garanties processals

Dins les fonts examinades al marc jurídic, entre els principis i garanties previstos pel procediment de determinació de l'edat han d'imperar els següents principis:

a) Interès superior del menor

Entesa en la seva dimensió triple, en especial com a garantia processal, el CRC especifica que s'ha de “fer palesa en tota decisió processal que s'ha tingut en compte explícitament aquest dret. Els Estats parts hauran d'explicar com s'ha respectat aquest dret en la decisió i com s'ha considerat que s'atenia al seu interès superior” (Separated Children in Europe Programme, 2012). Així doncs, l'interès superior del menor ha de ser de consideració primordial en totes les accions que puguin afectar el menor. En relació a la determinació de l'edat, el CRC ha concretat dos moments clau en què s'haurà d'aplicar aquest principi. En primer lloc, s'haurà d'avaluar abans de prendre cap decisió que pugui afectar el benestar del menor, i per tant, previ a la decisió d'iniciar el procediment de la determinació de l'edat, havent de valorar la informació existent i una entrevista personal. Per aquesta fase, la Agència d'Asil de la UE

(EASO) ha creat un formulari que tingui en compte tota la informació rellevant i les garanties necessàries, així com també per assenyalar si es compleixen una sèrie de precondicions (si s'ha sol·licitat protecció internacional, si l'edat es desconeix, si existeixen dubtes substancials, etc.) i especificar si s'han complert les garanties exigides, com per exemple el nomenament del tutor legal o la presència d'un traductor. Tot i això, cal especificar que només 12 Estats motiven la decisió de derivar un individu al procediment de la determinació de l'edat (EASO, 2018).

En segon lloc, un cop s'hagi decidit iniciar el procediment de determinació de l'edat, aquest s'haurà de fer d'acord amb el principi d'interès superior, tenint en compte la maduresa física i psicològica. L'EASO ha creat un segon formulari per verificar l'interès superior del menor durant el procediment de la determinació de l'edat per comprovar que s'estan respectant les garanties processals.

b) Benefici del dubte: presumpció de la minoria d'edat

En l'àmbit comunitari, aquest principi es troba recollit en l'art. 25.5 de la *Directiva 2013/32 sobre procediments* i l'art. 13.2 de la *Directiva 2011/36 contra el tràfic de persones*, mentre que el Dictamen *N.B.F. c Espanya*⁴, 11/2017 del CRC ha contribuït a desenvolupar la mateixa idea. Així, el procediment de determinació de l'edat s'ha de dur a terme de forma excepcional, justificada i basada en dubtes substancials sobre l'edat al·legada.

El benefici del dubte, és, doncs, un principi i garantia fonamental aplicable a tot el procediment en casos on no hi hagi documentació acreditativa o aquesta resulti dubtosa. En cas que l'edat al·legada no es pugui contrastar amb documentació existent, el principi de benefici del dubte serà d'aplicació directa i per tant, no es pot dur a terme el procediment de determinació de l'edat. En cas que es decideixi iniciar de forma motivada, la presumpció de la minoria d'edat serà imperant durant tot el procediment (ONU, 2005). Per tant, mentre no es pugui determinar la seva edat, s'hauran de reconèixer tots els drets i garanties previstos en la CDI.

Finalment, si els resultats de les proves no són concloents, les autoritats hauran d'interpretar a favor del sol·licitant d'asil, aplicant el principi *in dubio pro refugio* o *in dubio pro minore*

⁴ El cas *N.B.F. c. Espanya*, No. 11/2017 gira entorn un menor estranger no acompanyat que havia estat detingut mentre intentava entrar a Espanya i al·legava ser menor. Després d'efectuar unes radiografies al canell, les autoritats van decidir determinar que era adult i detenir-lo. En aquest dictamen, el CRC va posar de manifest que l'aparença física s'ha de tenir en compte amb la maduresa psicològica basant-se en estudis científics i en consideració amb l'interès superior del menor. Finalment, en casos de dubte, s'ha de considerar la minoria d'edat (Martínez Pérez, 2022).

(ACNUR, 2009). Aquest principi s'ha d'aplicar de manera àmplia, ja que normalment els menors estrangers no acompanyats emigren sense la documentació pertinent.

c) Ús del mètode menys intrusiu

Per començar, el terme intrusiu té un doble significat, primer en referència a la invasió física, és a dir la introducció d'instruments o objectes en les cavitats corporals, i segon, la intrusió en la privacitat i intimitat de la persona. Així, aquest principi determina que el procediment s'ha de dur a terme de la forma més ràpida, àgil i precisa. S'hauran de tenir en compte les circumstàncies personals i les necessitats de cada individu, analitzant la seva aparença física com la seva maduresa psicològica (ONU, 2017). L'art. 25.5 de la *Directiva 2013/32 sobre procediments* estableix que els reconeixements mèdics s'hauran de dur a terme “dins el respecte de la dignitat de la persona, de la forma menys invasiva i realitzada per professionals sanitaris qualificats per obtenir resultats fiables”. L'objectiu d'aquest principi és assegurar el respecte de la dignitat del possible menor sotmès al procediment, sent procedent la prèvia comprovació de la documentació que pugui possibilitar la seva identificació. En cas que no sigui possible, es passarà a l'anàlisi a través de mètodes no mèdics, com per exemple una entrevista o un estudi psicosocial. L'entrevista s'adaptarà a les necessitats, edat i sexe del presumpte menor i es realitzaran en un idioma que compregui (EASO, 2018).

En concordança, les proves mèdiques, desaconsellades pel CRC només es realitzaran en última instància, quan totes les proves anteriors no hagin resultat suficients. S'haurà de triar el mètode que impliqui menys radiació, respectant els valors culturals amb professionals formats.

d) Consentiment informat

Aquest principi està recollit en el mateix art. 25.5 de la *Directiva 2013/32 sobre procediments* i estableix que els Estats podran utilitzar proves mèdiques per determinar l'edat, deixant un marge de discrecionalitat perquè els Estats regulin la qüestió del consentiment, quedant vinculats per la Carta de Drets Fonamentals i el respecte a la dignitat, integritat i la privacitat de la persona.

El consentiment haurà de ser informat, de forma adequada al seu gènere, nivell de desenvolupament i factors culturals sobre les possibles conseqüències legals i de salut que podrà tenir l'examen. La informació s'haurà d'atorgar de manera gratuïta, i s'hauran d'aportar proves que acreditin que aquesta s'ha facilitat. El presumpte menor haurà de ser informat sobre

el seu dret a no participar en les proves mèdiques i les implicacions que això suposi, en alguns casos pot ser motiu per la denegació de la sol·licitud d'asil (EASO, 2018).

e) Designació d'un tutor i representant legal

Abans de l'inici del procediment de la determinació de l'edat i com a conseqüència de la presumpció de la minoria d'edat, s'haurà d'assignar un tutor legal, que pot ser una persona física o jurídica. Les tasques del tutor inclouen la representació i assistència del menor, l'exercici de la seva capacitat legal i l'acompanyament durant la totalitat del procés. Segons la CDI, el tutor haurà de tenir coneixements específics sobre la infància i els Estats hauran d'establir mecanismes adequats per valorar el seu exercici de la tutoria (Consell d'Europa, 2019).

Per altra banda, donat que el procediment de determinació de l'edat és de caire administratiu amb possibilitat d'interposar recurs judicial, serà també necessari un representant legal amb coneixements especialitzats en infància i migració, que pugui defensar el presumpte menor en situacions on hi hagi conflictes d'interessos. Aquesta garantia processal està recollida expressament en el Dret comunitari, en les Directives de la UE contra el tràfic de persones, sobre protecció internacional i en el Reglament de Dublín.

f) Professionals qualificats

Segons l'informe de l'EASO sobre la determinació de l'edat, els professionals que treballin amb els menors estrangers no acompanyats hauran de rebre formació específica sobre els seus drets i necessitats. Segons el CRC, els programes de formació s'hauran de revisar periòdicament i comprendran els principis i disposicions de la CDI, el coneixement del país d'origen, les tècniques apropiades per l'entrevista, el desenvolupament i psicologia infantils, la sensibilitat cultural, etc. A més a més, el CRC considera que els Estats estan obligats a proporcionar capacitat contínua als funcionaris encarregats de la protecció infantil i la migració (ONU, 2017).

g) Dret a recórrer i revisar la decisió

Com ja s'ha dit, les decisions administratives que determinen l'edat dels presumptes menors tenen un impacte clau a les seves vides ja que d'elles depèn el tractament que rebran al país d'acollida. És, per tant, primordial que aquesta decisió es pugui revisar i recórrer davant d'un òrgan independent adequat, havent-se de proporcionar la informació i assistència necessària

per exercir aquest dret. Els Estats hauran de facilitar assessorament legal en un idioma que el menor compregui, explicant el contingut i la possibilitat de recórrer. Els costos associats al recurs no seran assumits pel menor, ja que en cas contrari s'estaria vulnerant el seu dret a la tutela judicial efectiva (ibid).

Segons el ja citat informe de l'EASO, en cas que no es pugui recórrer directament la decisió, s'haurà de poder recórrer per via judicial o com a part de la sol·licitud de protecció internacional. A més, si s'aporta nova documentació un cop finalitzat el procés de determinació de l'edat, s'haurà de procedir a la seva revisió amb urgència (EASO, 2018).

4.3. Cas pràctic: comparativa del procediment de determinació de l'edat

Un cop exposades les proves i garanties dels mètodes de determinació de l'edat, cal tornar a la idea central d'aquest treball, és a dir, la problemàtica que suposen les divergències en el procediment segons el territori europeu on es duguin a terme. La metodologia emprada per examinar aquesta qüestió és una comparativa entre els procediments de quatre països, Espanya, França, Itàlia i Grècia, a partir de l'estudi de la seva regulació, les garanties processals establertes i les possibles vulneracions de drets que ocorren a la pràctica.

La tria d'aquests països es justifica per dos motius: primer, per la importància a nivell de rutes migratòries, ja que la seva situació perifèrica de frontera amb el Mediterrani els fa més susceptibles a la immigració irregular, i per tant, compten amb una càrrega més elevada d'arribades de menors estrangers no acompanyats. Segon, i com a conseqüència, per la quantitat d'informació accessible sobre les vulneracions de drets; una dificultat amb la que ens trobem per estudiar les irregularitats del procediment és que no es documenten a nivell oficial. En aquest sentit, són les organitzacions humanitàries qui proporcionen la recollida i denúncia d'aquests abusos a través d'informes i estudis independents, l'activitat de les quals serà més extensa en territoris amb una alta conflictivitat migratòria.

4.3.1 Espanya

El setembre del 2023, la Fiscalia General de l'Estat va publicar la memòria del curs 2022 que posava de manifest l'increment significatiu de l'índex de menors estrangers no acompanyats tutelats per les diferents administracions autonòmiques. Concretament, el nombre de menors tutelats havia de passar de 9.294 el 2021 a 11.417 el 2022, un augment del 20%. Així, el 2022 van arribar un total de 2.375 menors, que representen un 7% de la immigració irregular registrada aquell any, (Pulido, 2023).

- Procediment i garanties

A l'ordenament jurídic espanyol la determinació de l'edat s'estableix a l'art. 35 de la *Llei Orgànica 4/2000 d'11 de gener de drets i llibertats dels estrangers a Espanya* (LODLEE), l'art. 190.1 del Reial Decret pel qual s'aprova la LODLEE (RELODLEE) i la *Circular 2/2006* de la Fiscalia General de l'Estat. Així, l'article 35 de la LODLEE estableix que si els Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat localitzen un estranger indocumentat la minoria d'edat del qual no es pugui afirmar amb certesa, tindran l'obligació d'informar el Ministeri Fiscal, que haurà de dur a terme les proves de determinació de l'edat de forma prioritària i urgent. Per altra banda, la Circular puntualitza que en aquells casos en que hi hagi dubtes envers l'edat malgrat que hi hagi documentació que l'acrediti (per poder estar falsificada), s'hauran de realitzar les proves pertinents mitjançant autorització del Ministeri Fiscal. D'aquesta manera, el procediment de determinació de l'edat s'inicia a instància del Ministeri Fiscal amb una prèvia consulta dels antecedents (Navarro, 2021).

Les proves mèdiques concretes es realitzaran per personal sanitari que escollirà el mètode a utilitzar, tenint la possibilitat d'usar-ne més d'un en cas de dubtes excessius. La Unitat d'Estrangeria de la Fiscalia General de l'Estat a la *Nota Interna 2/2018 sobre el seguiment dels expedients de revisió i els decrets de determinació de l'edat dels estrangers indocumentats la minoria d'edat dels quals no pot ser establerta amb seguretat*, enumera les següents proves (Navarro, 2021): i) Exploració física, entrevista i examen morfològic, ii) Examen radiològic del carp de la mà esquerra, iii) Ortopantomografia dental, i vi) Examen radiològic o TAC de la epífisis proximal a la clavícula. Aquesta llista no és un *numerus clausus*, tot i que, com ja s'ha dit, el mètode més habitual és el Greulich-Pyle, tot i que també es practica en menor mesura la ortopantomografia dental.

Donat que el Greulich-Pyle té un marge d'error de dos anys, la Fiscalia General de l'Estat va acordar la Instrucció 2/2001 que determina que en cas que no existeixin més dades i segueixin havent-hi dubtes sobre l'edat, s'entendrà com la mínima establerta en el límit inferior. A més a més, la *Llei 26/2015 de 28 de juliol de Modificació del sistema de protecció de la infància i l'adolescència* estableix el criteri jurisprudencial avalat pel TS, segons el qual quan no es pugui determinar la majoria d'edat en una persona, serà considerada menor d'edat als efectes previstos de la llei, concedint el benefici del dubte al menor no acompanyat (Defensor del Poble, 2022). Per les interpretacions dels resultats s'hauran de tenir en compte factors racials, patològics específics, nutricionals, higiènic sanitaris i factors d'activitat física, així com

qüestions culturals, ètniques, el grau de maduresa i altres factors psico-socials. (Folguera Crespo, 2022).

Un cop obtinguts els resultats derivats de totes les proves mèdiques, s'eleva un informe pericial al Ministeri Fiscal perquè pugui concloure amb la màxima exactitud i precisió l'edat del menor no acompanyat, que procedirà a emetre un decret de caràcter cautelar i provisional, podent-se rectificar en cas que es facin més proves més endavant. El decret serà objecte de recurs contenciós-administratiu i paral·lelament serà impugnable qualsevol decisió dictada per les autoritats que es fonamenti en la decisió del Ministeri Fiscal de considerar el menor no acompanyat com a adult (Navarro Pastor, 2021). Com a conseqüència, un cop dictat el decret del Ministeri Fiscal es considerarà el possible menor d'edat com a major o menor d'edat amb les possibles conseqüències que pugui implicar. Concretament, si es declara major d'edat es considerarà un adult en situació irregular sent susceptible a ser objecte d'una ordre d'expulsió o un internament en un Centre d'Internament d'Estrangers (com a mesura per assegurar l'execució de l'expulsió). Per contra, la seva consideració com a menor suposarà el seu reconeixement com a menor estranger en situació de desemparament, moment en el qual l'Administració competent assumirà la seva tutela fins complir-se la majoria d'edat, evitant l'expulsió del territori nacional (Serrano y Caballero, 2018).

- *Vulneracions de drets*

Des del 2020, la Fiscalia General de l'Estat ha advertit dels problemes a l'hora de dur a terme les diligències processals en els processos de determinació de l'edat, reconeixent que els serveis "estan desbordats" amb l'arribada massiva d'immigrants. L'augment de les entrades no autoritzades a l'Estat ha posat de manifest les mancances de la política migratòria envers els col·lectius més vulnerables, com són els menors estrangers no acompanyats. El CRC ha denunciat les anomenades "devolucions en calent" a la frontera, que vulnera diversos Drets Humans. Des del 2018, el CRC ha avaluat la pràctica administrativa espanyola en més de 15 ocasions, i ha declarat que es tracta d'un procediment que no s'ajusta a la CDI, ja que vulnera diversos articles. Espanya és l'Estat part que més decisions condemnatòries acumula per part del comitè, i la majoria estan relacionades amb aquesta problemàtica. El Defensor del Poble també s'ha pronunciat diversos cops en els últims anys, posant de manifest la seva preocupació i urgint al Govern per a que afronti aquestes deficiències.

Així, els dictàmens del CRC denuncien principalment en situacions d'individus que al·legaven la seva minoria i eren tractats com a adults tot i l'existència de dubte sobre aquesta condició.

En alguns casos (AL. c. Espanya, núm. 16/2017) aportaven documentació que acreditava la seva minoria però es va considerar falsa, en altres els menors no disposaven de representants legals (K.C. c. Espanya, núm. 27/2017) o fins i tot negant-se a proporcionar l'assistència lletrada durant les proves (J.A.B. c. Espanya).

És important remarcar que el sistema espanyol no regula específicament l'assistència lletrada ni l'assistència jurídica gratuïta en la legislació existent. El març del 2022, el govern d'Espanya va anunciar l'avantprojecte d'una llei que regulés el procediment de la determinació de l'Edat, que va ser aprovada pel Consell de Ministres a l'abril i suposarà modificacions a la LEC, la *Llei 1/1996 de 10 de gener d'Assistència Jurídica Gratuïta*, la *Llei 20/2011 de 21 de juliol del Registre Civil*, la LODLEE i finalment, la *LO 1/1996 de 15 de gener de Protecció Jurídica del Menor*, (García Ingelmo, 2022).

4.3.2. França

El 2021 es van interposar 867 sol·licituds d'asil per part de menors estrangers no acompanyats, un increment del 33% respecte l'any anterior. Aquest increment va d'acord amb la tendència europea, tot i que és un nombre molt baix en comparació amb el total de menors no acompanyats registrats (11,315). Diversos informes elaborats per organismes institucionals han alertat de les deficiències dels sistema d'acollida francès; les ONGs han declarat que cada dia arriben més joves provinents de l'Àfrica occidental, que sovint es veuen obligats a viure a la intempèrie, (González, 2023).

- Procediment i garanties

A França, els menors estrangers no acompanyats són subjectes a les mateixes regulacions que els adults un cop dins el territori francès, a menys que siguin sol·licitants d'asil. Per tant, si un menor vol accedir a les proteccions proporcionades per l'asil però no pot acreditar la seva minoria d'edat, s'haurà de sotmetre a les proves. Tot i això, el procediment no està inclòs en el marc de la sol·licitud d'asil sinó que és un procés separat està gestionat localment per cada "*département*". Aquest procediment queda recollit a la *Llei n. 2016-297 de 14 de març en relació a la protecció infantil*, que estableix els elements que s'han de considerar per determinar si la minoria d'edat han d'estar basats en "l'avaluació social", (Asylum Information Database, 2023).

Així doncs, en principi, l'acreditació amb documents d'identitat hauria de ser suficient per demostrar la minoria d'edat, segons l'article 47 del Codi Civil francès, (Frechon, 2017), tot i

que aquesta presumpció és refutable en casos on es dubta sobre la seva validesa o autenticitat. Per altra banda, el procediment variarà si l'individu al·lega la minoria d'edat a la frontera o si ja es troba dins el territori. En el primer cas, la Circular Interministerial del 2005 determina que seran els policies fronterers els encarregats d'investigar la seva minoria, havent d'examinar els seus documents i si escau, requerir l'inici de les proves als serveis sanitaris. Els resultats es comunicaran al Fiscal que prendrà la decisió final, tenint en compte el marge d'error de les proves mèdiques, (Asylum Information Database, 2023). En el segon cas, es durà a terme una entrevista multidisciplinària per obtenir el màxim d'informació sobre l'individu i per avaluar la seva "maduresa social". Si segueix havent-hi dubtes, es procedirà a les proves mèdiques amb autorització judicial i el consentiment del possible menor, que haurà de ser informat dels objectius de les proves i els seus possibles efectes.

El procediment està regulat estrictament per la llei i s'ha de dur a terme per professionals especialitzats que tinguin coneixements sobre la migració, geopolítica, les situacions dels països d'origen i els drets dels infants. A més, l'assessor haurà de tenir coneixements de les rutes migratòries, la situació al país d'origen, la psicologia infantil i els drets dels infants, havent de posar especial atenció a possibles casos de tràfic de persones. S'hauran de dur a terme entrevistes amb el possible menor en un idioma que compregui i el resultat haurà de ser notificat per escrit amb els possibles recursos legals (Frechon, 2017).

- *Vulneracions de drets*

El sistema francès ha estat molt criticat pels experts a nivell internacional per recórrer sempre a l'examen ossi com a mètode preferent per determinar l'edat. Tot i que el CRC en la seva Observació del 2004 i 2016 va recomanar al govern francès que el deixés d'utilitzar, considerant que vulnerava l'interès superior del menor, (Asylum Information Database, 2023), el 21 de desembre de 2018, la Cort Constitucional va afirmar el seu caràcter constitucional. En la seva sentència, la Cort va desestimar la inconstitucionalitat del marge d'error de dos anys, donat que 1) la decisió a dur a terme les proves havia de provenir sempre d'una resolució judicial, 2) es feia de forma subsidiària en cas d'absència de documents d'identitat, 3) era amb el consentiment exprés del menor després d'haver estat informat de les implicacions del procediment, 4) la negativa del possible menor no es podia utilitzar com a prova en contra i 5) el resultat dels tests havien de mostrar el marge d'error i en cas de dubte, decantar-se per la minoria d'edat, (Brouwer, 2020).

Per altra banda, el 2019, Human Rights Watch va publicar un informe en relació al tractament dels menors no acompanyats a la regió de Hautes-Alpes que demostrava que França continuava amb la pràctica inadequada de proves a la frontera amb Itàlia, sense oferir la protecció adequada als possibles menors, (Human Rights Watch, 2019). Aquest informe també recollia casos d'expulsions irregulars de menors a la frontera per part de les forces policials, amb denúncies similars a la frontera amb Espanya. El 2023, CRC va emetre denúncies similars en relació a les mancances greus a certes regions, provocades per un desequilibri territorial de recursos.

A més a més, com a conseqüència de regular el procediment de forma separada a l'asil, les autoritats d'asil no queden vinculades al resultat de les proves fetes pel departament de Protecció Infantil, podent-se negar-se a reconèixer els resultats. Per contra, si aquest considera que el sol·licitant d'asil sí que és major de 18 anys, no li aportarà representació legal. És a dir, uns resultats positius de les proves de la minoria d'edat no presenten cap garantia de protecció, mentre que uns resultats negatius comporten la denegació assegurada de la protecció. Aquesta contradicció pot condicionar el possible menor a l'hora d'iniciar un procediment d'asil (ja que en cas de ser denegat la minoria queda completament desemparat), fet que explica la diferència entre el nombre total de menors estrangers no acompanyats registrats i la petita proporció que sol·licita l'asil, (Asylum Information Database, 2023).

Finalment, encara que existeix la possibilitat de recórrer les decisions preses pel Fiscal de l'Estat sobre la determinació de la minoria d'edat, durant el procediment, els possibles menors no tindran dret a la protecció adequada, sinó que seran internats com a adults, (ECRE, 2019).

4.3.3. Grècia

Segons dades del març de 2023, a Grècia actualment hi ha 2,219 menors allotjats a centres arreu del país. Aquestes dades s'han mantingut més o menys estables des del setembre del 2021, ja que el flux continu de sol·licitants d'asil que arriben al territori grec dificulta que el govern pugui reduir el nombre a través del trasllat cap a altres països europeus. L'abril del 2023 va finalitzar un pla voluntari dels Estats membres de la UE per acollir menors estrangers no acompanyats que arribessin a Grècia, deixant oberta la possibilitat d'un altre acord sobre migració, (ANSA, 2023).

- Procediment i garanties

Des de l'agost del 2020, la determinació de l'edat a Grècia s'ha dut a terme sota la *Llei 4939/2022* i la *Decisió Conjunta Ministerial 9889/2020*, que estableix la presumpció de la

minoritat en concordança amb la llei europea, desenvolupant el procés per determinar l'edat des del moment en que sorgeix el dubte amb l'individu, especificant els passos i la possibilitat de recórrer, (Fenix Humanitarian Legal Aid, 2022). Així, no s'hauria de tractar com un procediment estàndard, sinó que s'ha d'utilitzar només en els casos que es considerin pel millor interès del sol·licitant, quan hi ha dubtes raonats i motivats sobre la seva minoria d'edat. La llei defineix el “dubte” com la inconsistència entre la determinació inicial de les autoritats i l'edat declarada pel propi aplicant, distingint entre “dubte senzill” i “dubte substanciat”, en els casos que no hi hagi documentació i l'edat declarada sigui contradictòria amb les proves recopilades per les autoritats, (ibid).

Hi ha tres fases potencials per l'examinació, havent de justificar la necessitat de procedir a la següent fase en cada cas i amb el consentiment del menor o del seu representant legal. El format successiu té l'objectiu de determinar l'edat de la forma menys invasiva possible, intentant evitar la radiació innecessària. Cada fase s'ha de dur a terme amb un professional especialitzat, com un metge o un psicòleg infantil. La primera fase és la menys invasiva, consistint en un estudi físic que té en compte característiques com el pes, l'alçada, la veu o el pèl corporal. Si hi ha una “impossibilitat justificada” per determinar l'edat, es passarà a un estudi psicològic per determinar el desenvolupament cognitiu i de comportament. En cas que no sigui possible determinar l'edat amb la valoració de la primera i la segona prova conjuntament, el procediment passa a la seva tercera fase, la més invasiva i l'única que permet radiació, a través de mètodes com la radiografia del canell, la ortopantomografia o altres mètodes reconeguts internacionalment, (International Organization for Migration Office in Greece, 2022). Cal remarcar que sobre tot el procediment haurà de prevaldre el benefici del dubte a favor de la minoria d'edat, així com la preferència pel llinar inferior dels rangs que es donin com a resultat de les proves. Els estàndards grecs, a més, garanteixen el dret a ser informat del procediment en la llengua del possible menor, per assegurar la seva dignitat i assistir amb l'ansietat que pugui generar la situació, (Fenix Humanitarian Legal Aid, 2022).

- *Vulneracions de drets*

A Lesbos, la pràctica de les autoritats gregues per determinar l'edat ha estat caracteritzada per la inconsistència i la no aplicació del concepte de “dubte substancial”. Diversos informes publicats per ONGs han observat decisions no qualificades i subjectives per part de les autoritats a l'hora de registrar els sol·licitants en situacions on aparentment hi ha poc marge de dubte. Una altra qüestió problemàtica ha estat la negativa a practicar les proves de determinació

de l'edat en casos on el sol·licitant es declarava com a menor, directament registrant-lo com a adult, (Asylum Information Database, 2023c).

Per altra banda, les organitzacions humanitàries han registrat vulneracions en relació als estàndards de les examinacions, passant directament als mètodes més invasius abans d'haver exhaurit els alternatius, vulneracions al dret a ser informats, a la manca de notificació correcta sobre la resolució, manca de professionals especialitzats a l'hora de dur a terme les proves, etc. Un estudi independent fet per una ONG el 2020 va trobar que de 12 casos de proves de determinació de l'edat, cap de les entrevistes fetes havia durat més de 10 minuts. A més, el format seqüencial de les proves es vulnera amb molta freqüència, passant a les radiografies sense la justificació motivada i sense informar el possible menor del procediment (Save the Children, 2022).

Finalment, el 2021 es van suspendre els procediments de determinació de l'edat durant 6 mesos, fet que va resultar en dilacions greus pels sol·licitants d'asil. Les conseqüències de no reconèixer la minoria d'edat són severes: es nega el dret a l'educació i l'acollida a un entorn segur. Els possibles menors són enviats als centres de detenció i acollida d'adults, una realitat molt preocupant en el cas de Lesbos, on els camps de refugiats han estat objecte de crítiques per part de la comunitat internacional per les seves pèssimes condicions sanitàries i ambientals (ibid).

4.3.4 Itàlia

Des del 2014, més de 112,000 menors no acompanyats han arribat a Itàlia per via marítima, mentre que aquest any han mort més de 100 (un 4% del total anual) intentant creuar el Mediterrani. Des del 2022, a Itàlia governa la coalició d'extrema dreta de Giorgia Meloni, que va arribar al poder amb la promesa d'introduir restriccions a les polítiques d'immigració (Kryeziu, 2023). El 6 d'octubre del 2023, el govern italià va implementar canvis legislatius en relació a la protecció dels menors estrangers no acompanyats. El ministre d'Interior Matteo Piantadosi va declarar que, “molts dels migrants arriben a Itàlia declarant que són menors d'edat per aprofitar-se de les proteccions que es donen als menors” (Piantadosi citat per ANSA, 2023). A més a més, va afirmar que l'increment d'arribades per part de menors estrangers no acompanyats han suposat una “pressió insostenible” pel sistema de recepció que fa “necessari” introduir en el marc normatiu (ibid). Tot i que el govern italià no ha especificat totes les provisions de la nova llei, informes recents indiquen que el govern es pugui estar plantejant revertir la càrrega de la prova, de manera que un possible menor d'edat passi a ser considerat adult automàticament a menys que pugui demostrar el contrari. Aquest nou decret també

estableix clàusules que permeten la deportació dels immigrants que menteixen sobre la seva edat (Asylum Information Database, 2023b).

- *Procediment i garanties*

Fins ara, la llei italiana que regulava la determinació de l'edat, o "llei Zampa", estipulava que la determinació de l'edat s'havia de dur a terme a través de proves multidisciplinars amb professionals especialitzats i la presència d'un mediador cultural. Aquesta llei, aprovada el 2017 després d'un *lobbying* intens per part d'organitzacions centrades en els drets dels infants, havia servit com a model per la comunitat internacional sobre els estàndards de protecció pels menors. La llei determina que els menors només es podien internar durant 30 dies, una reducció dels 60 anteriors, amb un màxim de 10 dies per ser identificats i determinar la seva edat (Kryeziu, 2023). També es compta amb la presència de professionals, incloent un mediador cultural, un psicòleg, un assessor legal i un "tutor voluntari" amb formació específica. El mediador cultural té el paper d'assegurar que els menors fossin conscients de tots els passos requerits en el procés d'asil, inclosos la possibilitat d'interposar recursos d'apel·lació. Les proves són de caràcter multidisciplinar, utilitzant el mètode menys invasiu i respectant la integritat de la persona. Mentre s'estiguin esperant els resultats de les proves, els possibles menors gaudiran de les proteccions pròpies dels infants i predominarà el benefici del dubte en cas que l'examinació no resulti conclouent. La llei també exigeix que la decisió final sigui presa per un Jutge i es notifiqui al menor o tutor legal, indicant el marge d'error (Refugee Info Italy, 2023).

- *Vulneracions de drets*

El principal problema de l'aplicació de les proves de determinació d'edat és la diferència de condicions segons el territori on es duguessin a terme, donada l'autonomia regional del sistema sanitari italià. Així, els territoris amb menys recursos són els que apliquen de forma més limitada aquest protocol ja que no disposen d'equip multidisciplinar (Asylum Information Database, 2023b), procedint directament a les proves òssies sense indicar el marge d'error. Malgrat la llei representés contingui moltes garanties i suposi un pas endavant pel que fa la regulació de la qüestió, l'aplicació efectiva de la llei requereix de molts recursos econòmics que no són assumibles a moltes zones del país. A més a més, la situació es veu agreujada per les ineficiències contínues del sistema de recepció italià que no és capaç d'allotjar els menors no acompanyats a Sicília i Calàbria, i que no s'afronta per part de la llei.

Més enllà d'aquestes limitacions, cal recalcar el retrocés que suposa el nou projecte de llei. Així, la Comissió Europea va declarar que el nou decret introdueix canvis significatius en dos camps. Primer, canvia el procediment estàndard per acomodar els menors en el marc del seu sistema de recepció i integració. El segon punt clau són les proves de determinació de l'edat aplicables als fluxos freqüents i continus d'arribades de menors estrangers no acompanyats. En aquest sentit, la verificació de l'edat es durà a terme amb radiografies per part de les autoritats policials (Kryeziu, 2023).

Segons la nova legislació, quan la recepció dels menors estrangers no acompanyats no pot ser assumida de forma municipal donat el seu volum, la responsabilitat recaurà sobre les oficines locals del Departament d'Interior, fet que significa que les autoritats poden procedir a dur a terme les proves mèdiques sense autorització judicial. En cas que es vulgui recórrer, es donarà un termini (insuficient) de 5 dies amb assistència lletrada per apel·lar a la Cort de Menors, (Refugee Info Italy, 2023).

5. Anàlisi dels resultats

Del cas d'estudi anterior es poden destacar els següents punts rellevants: primer, l'existència de diferències entre els quatre procediments esmentats pel que fa les garanties processals, condicionant els drets dels menors depenent de l'Estat membre on sol·licitin l'acollida i segon, i més alarmant, la multiplicitat de vulneracions d'aquests drets que tenen lloc en la seva aplicació pràctica.

Pel que fa el primer punt, es poden observar divergències en diversos aspectes del procediment; en el cas del consentiment informat, mentre que a Espanya, Itàlia i França cal el consentiment del menor, a Grècia és igual de vàlid el consentiment del representant legal (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). De la mateixa manera, l'assistència jurídica també varia: mentre que la normativa del 2017 d'Itàlia és la que proporcionava més assistència, amb les figures del tutor legal, representant i mediador cultural, la legislació espanyola no especifica com es durà a terme aquesta assistència, deixant obert un aspecte fonamental de la protecció jurídica. Sense aquesta protecció, els menors estrangers no acompanyats no tenen accés efectiu al sistema jurídic; no regular de forma específica aquesta figura amb les seves garanties implica deixar el menor desemparat a l'hora de fer valdre els seus drets i interessos i, a la pràctica, invalidar el dret a recórrer i revisar la decisió. A més a més, encara que els menors tinguin la capacitat per iniciar procediments legals per interposar recursos i qüestionar les decisions, la realitat és que els processos són llargs i complexos; el 2018 a Espanya, per exemple, les

sol·licituds de protecció internacional formulades per menors representaven un 0,1% del total (Ministeri d'Interior, 2018).

En relació al mètode, convé destacar que una de les qüestions més debatudes del procés actual gira entorn la crítica que la metodologia aplicable es centra principalment en tècniques “intrusives” que no precisen de forma exacta l’edat de la persona sotmesa al procediment. Certament, el Comitè Social i Econòmic Europeu ha declarat en diverses ocasions que el peritatge mitjançant l’examen ossi (el mètode més utilitzat) presenta una fiabilitat científica dubtosa, a banda de ser un mètode molt invasiu que no respecta la intimitat dels menors, (Feltz, 2015). La seva credibilitat s’ha qüestionat des de diverses publicacions i organitzacions internacionals, per exemple la Resolució 12 de setembre del Parlament Europeu o les recomanacions del CRC de 12 de juny de 2009, així com també per associacions mèdiques com l’*Ordre national des médecins* de Bèlgica (Dictamen de 20 de febrer de 2010) i l’*Académie Nationale de Médecine* de França, i pel defensor dels drets humans de França (de Sanctis, 2016). Per altra banda, el marge d’error de dos anys que comporta la prova, “no dona lloc a resultats que es puguin considerar absoluts i exactes sinó que es tracta d’un mètode predictiu que necessàriament presenta desviacions”, com va declarar el Tribunal Suprem espanyol a la STS 3186/2013 de 17 de juny (Folguera Crespo, 2022). Així, el Greulich-Pyle conté uns estàndards elaborats a partir de radiografies realitzades en nens de raça caucàsica d’Estats Units i Europa, que passa per alt les característiques ètiques, socials, culturals, nutricionals i mediambientals que podrien tenir una influència important en el desenvolupament i la maduresa física i psíquica de la persona, que, tenint en compte l’origen de la immigració, podrien ser essencials per determinar l’edat de la persona sotmesa a les proves. No només això, sinó que la radiografia dels carps pot comportar un risc d’efectes negatius sobre la salut del possible menor alhora que suposa una invasió de la seva intimitat a través del sotmetiment a proves mèdiques en un entorn desconegut, en molts casos sense haver estat informat prèviament del que està succeint (Navarro Pastor, 2021).

En segon lloc, el cas pràctic fa palesa el gran nombre de vulneracions que tenen lloc a la pràctica en territoris on hi ha una sobrecàrrega de migració o es disposa de menys recursos, evidenciant un problema humanitari estructural. Per exemple, en el cas d’Espanya són especialment preocupants les “devolucions en calent”, ja que la LODLEE estableix que els "migrants que siguin detectats a la línia fronterera de la demarcació territorial de Ceuta o Melilla mentre intenten superar els elements de contenció fronterers per creuar irregularment la frontera podran ser rebutjats a fi d’impedir la seva entrada il·legal a Espanya". Aquesta norma, que va ser avalada pel TEDH al cas *N.D. i N.T. c. Espanya*, de 13 de febrer de 2020 (CEAR, 2020),

s'ha d'efectuar “respectant la normativa internacional de drets humans i de protecció internacional de la que Espanya n'és part” i per tant, no es pot dur a terme en casos de dones embarassades, sol·licitants d'asil o menors estrangers no acompanyats. No obstant, aquest tipus d'expulsions de joves que declaren la seva minoria d'edat segueixen existint a les fronteres, sent objecte constant de denúncies per part de les ONGs. Les vulneracions de drets a Grècia també s'han d'entendre dins una lògica de violència fronterera a zones com Lesbos, que implica la política “deliberada i coordinada de pràctiques deshumanitzadores” cap a les persones migrants, tal i com ha denunciat el Consell de Drets Humans de l'ONU (Nero, 2016).

Per la seva part, França utilitza cada cop amb més freqüència els sistemes biomètrics per registrar els menors estrangers no acompanyats, com a pràctica per lluitar contra el “nomadisme” que deriva de la manca d'assistència en alguns territoris. A partir d'un Decret de gener de 2019, les autoritats han implementat un sistema de biomètrica que registra les empremtes dactilars dels possibles menors i verifica les dades amb sistemes de base estrangers: en cas que l'edat no coincideixi amb els registres existents, es podrà procedir a la deportació del migrant. Encara que en principi és un mètode opcional, els estudis mostren que cada cop s'està utilitzant amb més freqüència arreu del país, amb la finalitat d'evitar que els possibles menors iniciïn el procés de protecció en més d'un departament alhora (Hersey, 2021). Aquesta pràctica ha estat criticada per les organitzacions humanitàries al interferir en la protecció dels menors i el seu dret a la privacitat, a banda de no tenir en compte la realitat de les rutes migratòries; és freqüent que els menors es vegin obligats a utilitzar passaports adults falsos per poder creuar fronteres a l'hora d'entrar a la UE, i per tant quedin registrats de tal manera en altres bases de dades, (Courtois, 2023).

En últim terme, el cas d'Itàlia posa de manifest la influència del context polític nacional en la regulació de la migració: després d'haver guanyat les eleccions el 2021 amb un fort discurs anti-immigratori, la plataforma d'extrema dreta de Giorgia Meloni ha dedicat els últims dos anys a implementar polítiques per restringir sistemàticament els drets dels migrants, aprovant mesures més estrictes per proporcionar ajuda humanitària, ampliant els centres de detenció i els seus terminis als sol·licitants d'asil que han estat denegats (Kryeziu, 2023). En termes generals, les crisis migratòries poden provocar l'augment del suport de plataformes populistes i les seves polítiques anti-immigratòries, tal i com va evidenciar la crisi dels refugiats del 2015 i la conseqüent accentuació de l'ascens de l'extrema dreta a Europa, amb una retòrica nacionalista i xenòfoba que responia al context d'inseguretat social, (Sarmadi, 2015). En aquest sentit, esdevé essencial el paper legislador de la UE com a vetllador de la protecció internacional del menor d'acord amb el Dret humanitari, a través d'una harmonització més

elevada dels procediments que garanteixen els seus drets perquè no siguin tan vulnerables davant de voluntats polítiques nacionals.

En conclusió, es pot observar que tot i que la regulació internacional i nacional europea proporciona un marc jurídic per la protecció internacional dels menors estrangers no acompanyats, aquesta no és efectiva en la seva aplicació. En el cas de les proves de determinació d'edat, no existeixen mecanismes sistemàtics per la identificació dels menors, sinó que cada país utilitza mecanismes ad-hoc d'una derivació institucional excessiva (UNICEF, 2016), que alhora no es duen a terme seguint els estàndards internacionals. Com a conseqüència, hi ha discordances en decisions sobre l'edat dels individus i disruptions en la provisió d'assistència i protecció. En molts casos, les autoritats nacionals se centren exclusivament en aspectes mèdics, deixant de banda els aspectes culturals o socials, fet que porta a determinacions d'edat incorrectes. A banda d'això, pocs països proporcionen vies efectives per recórrer o qüestionar les decisions davant d'un òrgan independent, una garantia processal fonamental per les proves de la determinació de l'edat, ja que la minoria d'edat no és només la via dels menors per poder accedir a la seva protecció jurídica, sinó també rellevant en altres matèries, com per exemple la responsabilitat penal, (UNHCR, 2016).

Així doncs, la resposta per la protecció dels menors estrangers no acompanyats hauria de ser una prioritat nacional, recolzada per una harmonització del procediment que inclogui com a principis sistemàtics les garanties processals esmentades, en especial l'interès superior del menor i el benefici del dubte.

5.1 El principi de confiança mútua vs. el principi de l'interès superior del menor

Tal i com s'ha explicat, la manca d'harmonització del procediment de determinació de l'edat s'ha d'entendre dins la lògica del principi de confiança mútua de la UE que regeix algunes matèries del dret comunitari, com és la política d'asil. A partir d'aquí, aquest apartat té la finalitat d'oferir una visió jurídica estructural de la qüestió, examinant la interacció entre el principi de confiança mútua i el principi de l'interès superior, concretament, les vulneracions del segon en nom de la preservació del primer.

Davant la necessitat d'instaurar un procediment únic d'asil, el 1999 la UE va crear el Sistema Europeu Comú d'Asil (SECA) com a marc legal per harmonitzar la legislació existent i els altres aspectes lligats als sistemes de protecció internacional, basat en normes que estableixen uns estàndards comuns pels procediments d'asil. Així, tant en matèria d'asil com de migració, el sistema europeu opera sobre el principi de confiança mútua, un dels principis constitucionals

dels mecanismes de reconeixement que serveix com a mètode d'integració per simplificar la cooperació transfronterera en matèries on la legislació no està harmonitzada. Des d'una perspectiva general, tal i com va reflectir el TJUE en l'Opinió 2/13, l'objectiu central del principi de confiança mútua és promoure el reconeixement automàtic de les decisions dels altres Estats membres, (Boháček, 2022) constituint un “principi estructural del Dret constitucional comunitari” (Battjes, 2011). Aquesta idea es sustenta en els valors de l'article 2 del Tractat de la Unió Europea (llibertat, democràcia, estat de dret, etc.) que fonamenten la seva creació, i exigeix la presumpció que els Estats membres estan duent a terme l'objecte d'aquesta confiança, principalment el reconeixement de valors comuns i el respecte al Dret comunitari (Xanthopoulou, 2018), pressuposant que els individus rebran una protecció adequada dels seus drets fonamentals. Per tant, les decisions respecte els procediments d'asil dels Estats membres seran reconegudes automàticament pels altres estats; un menor que ha estat erròniament categoritzat com a adult i denegat l'asil no podrà iniciar una sol·licitud a un altre Estat membre. Així doncs, l'efectivitat d'aquest principi comporta un nivell de confiança en els sistemes legals de tots els Estats membres, donant per fet que tots proporcionaran un grau equivalent de protecció dels drets, justícia, i garanties processals.

Tot i això, com s'ha observat en aquest treball, aquesta presumpció és errònia, ja que la interpretació i aplicació de la regulació europea variarà segons cada Estat, mentre que la mera existència de lleis que garanteixen drets no implica la seva correcta aplicació i efectivitat, (Millet, 2021). Conseqüentment, aquest principi no pot ser absolut; com ha afirmat el TJUE, el principi de reconeixement mutu té com a límit el respecte dels drets fonamental; més enllà del reconeixement normatiu a la Carta de Drets Fonamentals de la UE i el CEDH, el legislador ha de concretar la titularitat i l'abast de cada un d'ells per fer efectiva aquesta protecció, (Montaldo, 2016). Per la seva banda, la jurisprudència del TEDH també ha reconegut la necessitat de fer un balanç entre el funcionament efectiu del SECA i les aspiracions per protegir els drets legals dels sol·licitants d'asil i els beneficiaris de la protecció internacional⁵, (Anagnostaras, 2019).

Així, el SECA constitueix una de les àrees principals en que els drets fonamentals dels individus es situen en una posició de “competició” amb el principi de confiança mútua i la necessitat de preservar l'efectivitat del dret de la UE, generant una tensió estructural entre un i altre que exigeix un equilibri (Ho-Dac, 2021). Les problemàtiques derivades de les proves de

⁵ A la sentència *Jawo c. Alemanya*, de 19 de març de 2019, així com el cas *MSS c. Bèlgica i Grècia* de 21 de gener de 2011.

determinació de l'edat reflecteixen aquesta idea: la no harmonització de la pràctica provoca disparitats entre les garanties processals, les condicions de recepció i la capacitat d'integració de cada Estat membre. Les deficiències que resulten de la presumpció de confiança en els procediments de protecció de menors estrangers no acompanyats han estat consistentment denunciades per informes crítics que posen en relleu les mancances actuals del sistema. En especial, el Consell d'Europa, el 2016, va publicar l'Informe 14142 de 26 de setembre, on declarava la necessitat d'harmonitzar les proves de determinació de l'edat dins la UE per assegurar que respectessin la dignitat i integritat dels infants. Per altra banda, el mateix any, l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Refugiats (l'òrgan de l'ONU encarregat de protegir els refugiats), va publicar un informe extens sobre la necessitat d'harmonització d'aquesta pràctica a nivell europeu, urgint a l'Agència de Drets Humans de la UE a desenvolupar una sèrie d'estàndards per la determinació de l'edat que es poguessin traslladar als marcs legals nacionals.

En resum, el principi de confiança mútua de la UE respon a una necessitat d'integració europea, a través de la creació d'un espai de lliure circulació, comerç i justícia (Anagnostaras, 2019), que pot entrar en tensió amb la salvaguarda dels drets fonamentals. Com s'ha posat de manifest al cas d'estudi, la manca d'harmonització del procediment de determinació de l'edat crea una arbitrietat en el reconeixement dels drets dels menors condicionada pel país en el qual es trobi el menor sol·licitant d'asil que hi sigui sotmès, suposant una vulneració directa del dret al seu interès superior.

6. Conclusions

Abans d'explicar les conclusions d'aquest treball, s'han de primer reconèixer les seves limitacions. Així, existeix una manca d'informació important sobre el col·lectiu dels menors estrangers no acompanyats a causa de la seva situació de doble irregularitat que ha dificultat el nostre estudi. En segon lloc, pel que fa la comparativa, el volum d'informació analitzat de cada país ha estat condicionat per l'accessibilitat lingüística de les fonts disponibles, generant un desequilibri en la bibliografia consultada. Tercer, al ser un treball de dret comparat, l'anàlisi que es pot fer dels ordenaments jurídics de França, Itàlia i Grècia serà menys rigorós que el d'Espanya, generant també una diferència entre la profunditat de l'anàlisi.

Així doncs, la qüestió de la determinació de l'edat és un problema estructural al que s'afronta el col·lectiu de menors estrangers no acompanyats que busquen l'asil a Europa. Gran part de les decisions es prenen amb informació que no és de consens a la comunitat científica ni jurídica, mentre que els mecanismes per fer front a procediments incorrectes i les seves

vulneracions són pràcticament inaccessibles per la majoria d'individus que es troben en situacions de vulnerabilitat. Per altra banda, malgrat que els textos internacionals garanteixin un nivell de protecció i garanties, la seva aplicació pràctica presenta moltes mancances, fet que es veu complicat per la disparitat entre els procediments segons el país. La comparativa dels quatre països ha posat en relleu les mancances del sistema actual, evidenciant la insuficiència de la UE a l'hora de crear un marc homogeni d'actuació.

Responent ara a la pregunta concreta de recerca, podem concloure que en el cas de les proves de determinació de l'edat, el principi de confiança mútua suposa una vulneració dels drets dels menors, a causa de l'arbitrarietat en el seu reconeixement, directament compromesa pel territori en el que es troben a l'hora d'iniciar el procediment. És per aquest motiu que resulta fonamental que la UE prengui la iniciativa legislativa i reguli un procediment harmonitzat per la determinació de l'edat, ja que el manteniment d'un espai supranacional sense fronteres exigeix l'articulació de procediments que garanteixin els seus drets.

Tanmateix, cal admetre que l'harmonització de les polítiques de protecció de menors dins la política d'asil europea és una tasca necessàriament complexa a causa de les divergències d'interessos dels diferents Estats membres i la càrrega desigual d'immigració que arriba a cada país, la qual cosa genera prioritats dispars i potencialment confrontades. Finalment, un procediment autènticament holístic i garantista de la determinació de l'edat requeriria d'uns recursos i infraestructures que actualment no són assumibles per part de tots els territoris, i per tant haurien de comportar també una extensa coordinació econòmica comunitària i nacional.

7. Bibliografia

- Instruments jurídics internacionals

Conveni Europeu sobre l'exercici dels drets de l'infant, (1996). Recuperat de: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjS4dWgmYCEAxXoITQIHfugBFEQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2F168046e1e8&usg=AOvVaw1PjcCbLgprSJHdXMRZb4z4&opi=89978449>

Convenció dels Drets de l'Infant (1989), Tractat n. 2753, ONU. Recuperat de: <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

Observació General de l'ONU, número 6 (2005) sobre el tracte dels menors no acompanyats i separats de la seva família fora del seu país d'origen. <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2005/3886.pdf>

Observació General de l'ONU, número 14 (2013) sobre el dret de l'infant a que el seu interès superior sigui considerat primordial. Recuperat de: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjCxrnbmYCEAxUhMDQIHTY4BtYQFnoECBYQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.observator>

iodelainfancia.es%2Ffoia%2Fesp%2Fdocumentos_ficha.aspx%3Fid%3D3990&usg=AOvVaw03tGqBCvR2V4jiqw_GnDjd&opi=89978449

- **Instruments jurídics comunitaris**

Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, 26 Octubre 2012. Recuperat de: <https://www.refworld.org.es/docid/5c6c40d04.html>

Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu i al Consell sobre la protecció dels menors migrants de 12 d'abril de 2017. Recuperat de: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0211>

Dictamen del Comitè de les Regions de 2007 sobre la situació dels menors no acompanyats en el procés migratori. Recuperat de: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj5vblLmmYCEAxWZMjQIHWM4DZEQFnoECBEQAQ&url=https%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2FLEXUriServ%2FLEXUriServ.do%3Furi%3DOJ%3AC%3A2007%3A051%3A0035%3A0040%3AES%3APDF&usg=AOvVaw3ltssQIWWagVCBaefuKI1r&opi=89978449>

Directiva 2003/9/CE per les que s'aproven les normes mínimes per l'acollida de sol·licitants de protecció internacional, de 27 de gener de 2003. Diari Oficial de la Unió Europea núm. 212. Recuperat de: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwij8NTzmYCEAxU3FzQIHTEgDtEQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.boe.es%2Fboe_catalan%2Fdias%2F2005%2F01%2F17%2Fpdfs%2FA00379-00430.pdf&usg=AOvVaw3lQ4oN5HmzSmtZ6eSRJedl&opi=89978449

Directiva 2001/55/CE referida a les normes mínimes per la concessió de protecció temporal en cas d'afluència massiva de persones desplaçades de 20 de juliol de 2001. Recuperat de: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiv0POZmoCEAxXRGjQIHWRRC5cQFnoECBgQAQ&url=https%3A%2F%2Fcontractaciopublica.cat%2Fportal-api%2Fdescarrega-document->

[antic%2F107293429%2F7ac2263b324b90d5a8aac9348276f599&usg=AOvVaw1nKMFDE9JquxR15oDMor6F&opi=89978449](https://www.google.com/search?q=antic%2F107293429%2F7ac2263b324b90d5a8aac9348276f599&usg=AOvVaw1nKMFDE9JquxR15oDMor6F&opi=89978449)

Directiva 2005/85/CE del Consell sobre les normes mínimes pels procediments de concessió o retirada de la condició de refugiats als Estats membres. Recuperat de: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiM2N2imoCEAxWBIjQIHSW6DLEQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fportaljuridic.gen.cat.cat%2Fca%2Fdocument-del-pjur%2F%3FdocumentId%3D667229&usg=AOvVaw0I2wGuNf2rQptRPvH5aJrk&opi=89978449>

Directiva 2008/115/CE del Parlament Europeu i del Consell de 16 de desembre, relativa a les normes i procediments comuns en els Estats membres pel retorn dels nacionals de tercers països en situacions irregulars. Recuperat de: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwio0=-rmoCEAxWIMTQIHSJKDvwQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.boe.es%2Fboe_catalan%2Fdias%2F2009%2F12%2F12%2Fpdfs%2FBOE-A-2009-19949-C.pdf&usg=AOvVaw2YuOVJFS_K3Y6Bs1cjWofv&opi=89978449

Tractat de Funcionament de la UE (TFUE), 1 de desembre de 2009. Recuperat de: <https://www.boe.es/doue/2010/083/Z00047-00199.pdf>

- Legislació espanyola

Llei Orgànica 4/2000 d'11 de gener sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2000/BOE-A-2000-544-consolidado.pdf>

Reial Decret 557/2011, de 20 d'abril pel que s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000 sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, després de la reforma per Llei Orgànica 2/2009. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-7703>

Circular 2/2006 de 27 de juliol de 2006 sobre diversos aspectes relatius al règim dels estrangers a Espanya. Recuperat de: https://www.fiscal.es/memorias/estudio2016/CIR/CIR_02_2006.html

- **Altres**

ACNUR, (2009), “Directrices de protección internacional: Solicitudes de asilo de niños bajo los artículos 1(A)2 y 1(F) de la Convención de 1951 y/o del Protocolo de 1967 sobre el Estatuto de los Refugiados”, Recuperat de: <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2010/7763.pdf>

Adam Muñoz, Mª Dolores, (2009), “El régimen jurídico de los menores extranjeros no acompañados nacionales de terceros Estados”, *Revista de Derecho migratorio y extranjería*, N° 20/2009, págs. 11-45, ISSN. 1695-3509

Al Rached, H. (2019), Protección de los menores no acompañados (menas) en el Derecho Internacional, con especial atención a la situación de los niños sirios, *Revista Jurídica de la Universidad Autónoma de Madrid*. Recuperat de: https://revistas.uam.es/revistajuridica/article/view/rjuam2019_39_001

ANSA, “Number of unaccompanied minors remains high in Greece”, *InfoMigrants*, 5 d’abril de 2023. Recuperat de: <https://www.infomigrants.net/en/post/47983/number-of-unaccompanied-minors-remains-high-in-greece>.

ANSA, “Piantedosi announces new rules for unaccompanied minors”, *Redazione ANSA*, 13 de setembre de 2023. Recuperat de: https://www.ansa.it/english/news/politics/2023/09/13/piantedosi-announces-new-rules-for-unaccompanied-minors_16c98a54-138d-440b-baf6-06518e32fdb8.html

Asylum Information Database, “Identification: France”, *Forum Réfugies*, 11 de maig de 2023. Recuperat de: https://asylumineurope.org/reports/country/france/asylum-procedure/guarantees-vulnerable-groups/identification/#_ftn8.

Battjes, Hemme. (2011), “The Principle of Mutual Trust in European Asylum, Migration, and Criminal law”, *FORUM Institute for Multicultural Affairs*. Recuperat de: <https://core.ac.uk/reader/18453500>.

Boháček, L. (2022), “Mutual Trust in EU law: Trust “in What” and “Between Whom”?”, *European Journal of Legal Studies*, Vol. 14, N.1. Recuperat de: <https://ejls.eu.europa.eu/wp-content/uploads/sites/32/2022/08/06.-EJLS-141-Boháček.pdf>.

Browner, E. “Age assessment and the protection of minor asylum seekers: time for a harmonised approach in the EU”, School of Advanced Study University London, 10 d'agost de 2020. Recuperat de: <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2020/08/10/age-assessment-and-the-protection-of-minor-asylum-seekers-time-for-a-harmonised-approach-in-the-eu/>

Comissió Europea, “EU received over 91 700 asylum applications in August 2023”, *Eurostat*, 21 de novembre de 2023. Recuperat de: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231121-3>

Consell d'Europa (2019), “Age Assessment for Children in Migration: a human rights based approach”. Recuperat de: <https://rm.coe.int/ageassessmentchildrenmigration/168099529f>

Courtois, M. “Fears over biometric system in France for unaccompanied foreign minors”, *InfoMigrants*, 23 de juny de 2021. Recuperat de: <https://www.infomigrants.net/en/post/33126/fears-over-biometric-system-in-france-for-unaccompanied-foreign-minors>

De Castro Sánchez, C. (2021). “Y los derechos de los Mena? Un Análisis en Perspectiva Europea”, *Revista de laicidad y libertades*, pàgs. 71-100. Recuperat de: https://www.boe.es/biblioteca_juridica/anuarios_derecho/abrir_pdf.php?id=ANU-J-2021-10007100100

De Sanctis, V. (2016), “Pros and cons for the medical age assessments in unaccompanied minors: a mini-review”, *Acta Biomed* 2016; Vol. 87. Recuperat de: https://www.researchgate.net/publication/307601516_Pros_and_cons_for_the_medical_age_assessments_in_unaccompanied_minors_a_mini-review

Diez y Morrás, J. (2012), “Indefinición del Interés Superior del Menor Extranjero no Acompañado en Perjuicio de su Protección”, *REDUR 10, diciembre 2012, págs. 95-104*. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/4104564.pdf>

EASO (2018), Practical guide on age assessment, EASO Practical Guides Series, Second edition, recuperate de: <https://www.EASO.europa.eu/sites/default/files/EASO-practical-guide-on-age-assesment-v3-2018.pdf>

ECRE, “France: Report documents continued denial of rights to migrant children”, 5 de setembre de 2019. Recuperat de: <https://bit.ly/2S3hldx>.

European Council on Refugees and Exiles, (2022) “Age Assessment in Europe”, Legal Note #13-2022. Recuperat de: <https://ecre.org/wp-content/uploads/2023/01/Legal-Note-13-FINAL.pdf>

European Union Agency for Fundamental Rights, (2018), Age assessment and fingerprinting of children in asylum procedures, *FRA*. Recuperat de: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-minimum-age-asylum-procedures_en.pdf

Fenix Humanitarian Legal Aid, (2022), “A Child’s Best Interest? Rights Violations in the Absence of the Presumption of Minority”, Fenix Humanitarian Legal Aid. Recuperat de: https://assets-global.website-files.com/60bcf98f54ccd12605b18048/6347d89f2dc71a36f95a3275_A%20Child%27s%20Best%20Interests%20-%20Fenix%20Humanitarian%20Legal%20Aid.pdf

Fetlz, V. (2015), “Age assessment for unaccompanied Minors”, *Doctors of the Word – Médecins du monde International Network*. Recuperat de: <https://mdmeuroblog.files.wordpress.com/2014/01/age-determination-def.pdf>

Folguera Crespo, J. (2022), “El procedimiento de determinación de la edad de los menores extranjeros no acompañados”, *Actualidad Jurídica Uría Menéndez*, 58, enero-abril de 2022, pp. 221-236. Recuperat de:

https://www.uria.com/documentos/publicaciones/8028/documento/58_Foro_actualidad_DH_2.pdf?id=12920&forceDownload=true

Frechon, I. (2017), “Unaccompanied Minors in France and Inequalities in Care Provision under the Child Protection System”, *Social Work and Society International Online Journal*. Recuperat de: <https://d-nb.info/1193475937/34>

Garcia Ingelmo, F. “El Anteproyecto de Ley de reforma del art. 375 LECrim y LORRPM para determinar la edad de investigados indocumentados. Una reforma innecesaria e inviable”, *Editorial Jurídica Sepín*, 30 de maig de 2022. Recuperat de: <https://blog.sepin.es/2022/05/reforma-edad-investigados-indocumentados>

Gimeno Monterde, Chavier, “Menores extranjeros no acompañados. Una cuestión compleja para las políticas públicas y sociales”, *Revista de Derecho migratorio y extranjería*, N° 25/2010, págs. 55-72, ISSN. 1695-3509

González, S. “Los 300 jóvenes migrantes convertidos en ‘okupas’ en París por la saturación del sistema de acogida”, *El País*, 30 de abril de 2023. Recuperat de: <https://elpais.com/internacional/2023-04-30/desesperacion-ocupacion-y-esperanza-en-una-escuela-de-un-barrio-adinerado-de-paris.html#:~:text=Esto%20en%20una%20tendencia%20al,kil%C3%B3metros%20de%20la%20Torre%20Eiffel.>

Human Rights Watch, “Subject to Whim – The Treatment of Unaccompanied Migrant Children in the French Hautes-Alpes”, 5 September 2019, available at: <https://bit.ly/395iBTk>.

Kryeziu, A. “Italy Wants to Increase Protection for Unaccompanied Minors Seeking Asylum”, *Schengen Visa Info*, 17 d’octubre de 2023. Recuperat de: <https://www.schengenvisainfo.com/news/italy-wants-to-increase-protection-for-unaccompanied-minors-seeking-asylum/>

Hersey, F. “French biometric system leading to detention of unaccompanied minors – report”, *Biometric Update*, 24 de juny de 2021. Recuperat de:

<https://www.biometricupdate.com/202106/french-biometric-system-leading-to-detention-of-unaccompanied-minors-report>

Ho-Dac, M. “The Principle of Mutual Trust in EU law in the Face of a Crisis of Values”, *European Association of Private International Law*, 22 de febrer de 2021. Recuperat de: <https://eapil.org/2021/02/22/the-principle-of-mutual-trust-in-eu-law-in-the-face-of-a-crisis-of-values/>

Lázaro González, Isabel E. y Benlloch Sanz, Juan Pablo, (2012), “Ciudadanía e Inmigración: menores no acompañados, trata de seres humanos y víctimas de violencia de género”, Tratado de Extranjería, Editorial Aranzadi, Enero 2012, Navarra, ISBN.

López Azcona, María Aurora, (2008) “El tratamiento de los menores extranjeros no acompañados en Derecho español”, *Revista de Derecho migratorio y extranjería*, Nº 17/2008, PÁGS.103-134, ISSN.

Martínez Pérez, E. (2022) “Los órganos de tratados de las Naciones Unidas como alternativa limitada para la salvaguarda de los derechos humanos en España”, *Cuadernos de Derecho Transnacional Març 2023*, Vol. 15, N. 1, pp. 517-548. Recuperat de: <https://e-revistas.uc3m.es/index.php/CDT/article/download/7552/5911/>

Ministeri d’Interior (2018), “Asilo en cifras 2018”. Recuperat de: http://www.interior.gob.es/documents/642317/1201562/Asilo_en_cifras_2018_126150899.pdf/bd2b18d8-bacf-4c2a-9d08-e1952d53a10a.

Montaldo, S. (2016), “On a Collision Course! Mutual Recognition, Mutual Trust and the Protection of Fundamental Rights in The Recent Case-Law of the Court of Justice”, *European Papers*, Vol. 1 2016, No. 3, pp. 9656-996. Recuperat de: https://www.europeanpapers.eu/en/system/files/pdf_version/EP_eJ_2016_3_14_Article_Stefano_Montaldo_00113.pdf

Murillas Escudero, Juan Manuel, (2002), “Menores inmigrantes: aspectos jurídicos”, Sentencias del TSJ y AP y otros Tribunales, nº19/2002

Navarro Pastor, M. (2021), “La determinación de la edad de los MENA”, *Revista Médico-Jurídica*. Recuperat de: <https://revistamedicojuridica.com/blog/2021/06/20/la-determinacion-de-la-edad-de-los-mena/>

Otaegui Aizpúrua, I. (2015). “La protección de los derechos del menor en la jurisdicción del Tribunal Europeo de Derechos Humano: una perspectiva iusprivatista”, Tesis doctoral, Universidad del País Vasco]. P.125. Recuperat de: https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/22987/TESIS_OTAEGUI_AIZPURUA_IDOIA.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ONU, Comitè dels Drets dels Infants, (2005), Observació General Conjunta núm. 6 (2005)”. Recuperat de: <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2005/3886.pdf>

ONU, Comitè de Protecció dels Treballadors Migrants i les seves Famílies (CMW) (2017), “Observació general conjunta núm. 4 (2017)”, recuperat de: <https://www.refworld.org/es/docid/5bd788294.html>

Pew Research Center, “Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015”, *Pew Research Center Report*, 2 d’agost de 2016. Recuperat de: <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/>

Pulido, R. “Aumentan hasta más de 11.000 los menas tutelados en España, un 20% más que en 2022”, *La Gaceta*, 14 de septiembre de 2023. Recuperat de: <https://gaceta.es/espana/aumentan-hasta-mas-de-11-000-los-menas-tutelados-en-espana-un-20-mas-que-en-2021-20230914-1006/>

Refugee Info Italy, “Changes under decrees of September and October 2023”, 6 de desembre de 2023. Recuperat de: <https://italy.refugee.info/en-us/articles/14419439798941>

Sarmadi, D. (2015, October 20) Far right parties always gain support after financial crises, study finds. *Euractiv*. Recuperat de: <https://www.euractiv.com/section/elections/news/far-right-parties-always-gain-support-after-financial-crises-report-finds/>.

Save the Children (2016), “Infancias Invisibles: Menores Extranjeros no Acompañados, Víctimas de Trata y Refugiados en España”, *Save the Children*. Recuperat de: <https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/infancias-invisibles-ninos-migrantes-refugiados-trata-save-the-children.pdf>

Save the Children, “Greece: Less Than One Third Of Unaccompanied Children Get Asylum Approved, Leaving the Rest At Risk”, 27 de juny de 2023. Recuperat de: <https://www.savethechildren.net/news/greece-less-one-third-unaccompanied-children-get-asylum-approved-leaving-rest-risk>

Separated Children in Europe Programme (2012). “Position paper on age assessment in the context of separated children in Europe”, pp. 10 i 11. Recuperat de: <http://www.scepnetwork.org/images/16/163.pdf>

Serrano y Caballero, E. (2018), Protección de los menores extranjeros no acompañados en la Unión Europea, *Revista el Colegio de San Luis*. Recuperat de: <https://revista.colsan.edu.mx/index.php/COLSAN/article/view/758/942>

Schmeling, A., Garamendi. P., Prieto, J. i Landa, M. (2015), “Forensic Age Estimation in Unaccompanied Minors and Young Living Adults”, *Forensic Medicine – From Old Problems to New Challenges*. Recuperat de: <https://www.intechopen.com/chapters/19163>

Simon, D. i Klaassen, M. “Age assessment and the presumption of minority as a prerequisite for effective Human Rights protection of asylum seekers: a discussion of Daboe and Camara v. Italy”, *Strasbourg Observers*, 4 d’octubre de 2022. Recuperat de: <https://strasbourgobservers.com/2022/10/04/age-assessment-and-the-presumption-of-minority-as-a-prerequisite-for-effective-human-rights-protection-of-asylum-seekers-a-discussion-of-darboe-and-camara-v-italy/>

Vestri G. y González Martín, N. (2012), “Los menores de edad migrantes no acompañados y sus exigencias jurídicas: un diálogo entre España y México”, *Centro Euro-Árabe de Estudios Jurídicos Avanzados. Universidad Pablo de Olavide*, pàg. 218. Recuperat de: https://www.observatoriodelainfancia.es/oia/esp/documentos_ficha.aspx?id=3456

Vicente Lorca, A. (2022), “Revisión jurídica de los menores extranjeros no acompañados en el espacio europeo. Análisis de la situación en España”, *Revista en Cultura y Legalidad*. Recuperat de: <https://e-revistas.uc3m.es/index.php/EUNOM/article/view/6809>

Xanthopoulou, E. (2018), “Mutual trust and rights in EU criminal and asylum law: Three phases of evolution and the uncharted territory beyond blind trust”, *Common Market Law Review*, Volume 55, Issue 2. Pp. 489-509. Recuperat de: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Common+Market+Law+Review/55.2/COLA2018034>